

Autorilt

Riigikogu liikmena tegutsedes, ajaleheartikleid avaldades, raadio- ja teleprogramme juhtides, dokumentaalfilme tehes ning raamatuid kirjutades **olen pikemat aega püüdnud** süveneda inimestes **loodushuvi** ning rõhutanud, et igaiüks peab **vastutama** metsas, mererannas või kusagil mujal toime pandud tegude eest.

Käsiraamat **Ränduri Aabits** sündis koostöös paljude inimestega, kelle **teadmised ja kogemused** võivad osutada kasulikuks igaiühele, keda meie loodus huvitab. Sellegipoolest kahtlen, kas see aabits ikka suudab vastata **kõikidele küsimustele**, mis Eestimaa eri paikades viibijal tekkida võivad.

Olen väga tänulik igaiühele, kes teeb **ettepanekuid käsiraamatu täiendamiseks** või osutab praegusel kujul ilmunud Ränduri Aabitsa **puudustele**.

Soovin kõigile head lugemist, kauni looduse nautimist, oma **õiguste ja kohustuste meelespidamist!**

Juhan Aare
poliitikateaduste magister

*Kirjad: Peapostkontor, nõudmiseni
Narva mnt 1, 10101 Tallinn
e-mail: juhan.aare@mail.ee*

TEKST JA KUJUNDUS: JUHAN AARE © 2001

KAANEKUJUNDUS JA JOONISTUSED: LIINA TUULING

FOTOD: JÜRI PERE, ARNE KAASIK, FRED JÜSSI,
KAAREL ROHT, UUDO TIMM, ELMO RIIG,
SILJA MIHKELSON, VELLO LIIV

KAART: AS E.O.Map

KEELETOIMETAJA: EVE OSA

KÜLJENDAJA JA KUJUNDUSE KAASAUTOR: URMAS SIRP
KIRILILLE KIRJASTUS

VÄLJAANDJA: RIIGIMETSA MAJANDAMISE KESKUS

TRÜKITUD: AS UNIPRINT

ISBN 9985-78-088-4

SISUKORD:

IGAÜHE ÕIGUS	4
TEED JA RAJAD	5
Avalikult kasutatavad teed	6
Erateed	7
Parkimine	8
SOOVITUSED SUVEKS	9
Rästik	14
Sääsed, herilased, mesilased	16
Koeraomaniku kohustused	16
TALVISED RÕÕMUD JA MURED	19
Liikumine ja kalastamine jääl	19
RIIGIMAAL JA RIIGIMETSAS	23
Tulekahjude vältimiseks	26
LOODUSANNID	27
Kaitsealused	29
Kaitstavad taimed	30
Kaitstavad kivistised	32
Mine seeenele	33
PUUGIOHT	35
ERAMAAL JA ERAMETSAS	37
VEETEEDE JA KALLASRADA	39
Avalikult kasutatavad veekogud	39
Skootrid	41
Vähkide kaitseks	43
Uju ohutult	44
POLÜGOONIL, MATKARAJAL, KAITSEALAL	46
KUHU PANNA ÜLEJÄÄGID	48
JAHIMEHED JAHIALAL	52
TÄNAME	54
RIIGIMETSA MAJANDAMISE KESKUS, VALIK EESTI KAITSELADEST	55
KAARDI TAGAKÜLG: VAJALIKUD TELEFONINUMBRID JA INFO	

IGAÜHE ÕIGUS

Igäühel võib Eestimaa looduses liikudes tekkida **olukordi**, millele õigeid lahendusi leida polegi nii lihtne.

Arusaamatused ja **ebameeldivused** võivad aga kergesti ära rikkuda mõnusa nädalavahetuse või pikisilmi oodatud puhkusereisi.

90ndate aastate algul hakkas Eestis levima Põhjamaades kasutatav mõiste **igamehe õigus**. Viimasel ajal oleme siiski üle läinud väljendile **igäühe õigus**, mis üldiselt suunitluselt on naabrite juures käibivale **mõistele** lähedane, ehkki üksikküsimustes esineb **olulisi erinevusi**.

Näiteks **Rootsis on lubatud** viibida metsades, liikuda maastikel ja kasutada veekogusid nende **omandivormist sõltumata**. Loomulikult tingimusel, et loodusele ei tekitata **kahju** ja omanikke **ei häirita**. Eestis on aga **tähistataud erametsa** sisenemine või **tähistatud eramaal olek** ilma omaniku loata keelatud.

Eestis välja kujunenud **igäühe õiguse** moodustavad seadustest ja tavadest tulenevad **käitumisreeglid**, mis määravad kindlaks **igäühe õigused ja kohustused** looduses viibimisel, loodusandide korjamisel, looduslike materjalide kasutamisel ning kogumisel.

Nende käitumisreeglite kirjeldamisele ja selgitamisele ongi pühendatud **Ränduri Aabitsa** leheküljed.

TEED JA RAJAD

Suurte linnade ja laiade teedega harjunud inimene mõtleb harva jalgradadele, millest kõik kunagi ammu, aastatuhandeid tagasi alguse sai. Tasub meenutada, et need rajad mitte ainult ei ühendanud, vaid ka õpetasid. Metsaradadel kõndimine oli muistsetele eestlastele otsekui looduskoolis käimine. Põlvest põlve anti nii edasi teadmisi ravimtaimedest, õpiti laulu järgi linnunime ütlema, puude tagant metsa nägema. Need teed, millele kohalikud sageli ka nime andsid, on arvatavasti olnud eestlaste esimesed looduse õpperajad.

Mõnigi tee või rada, millel sinagi juhtud astuma või jalgrattaga sõitma, võib olla muistsete eestlaste poolt sisse tallatud, kujunenud aastasadadega.

Riigi- ja vallametsas olevatel märgistamata teedel ja radadel

◆ võid kõndida ja liikuda jalgrattal, suuskadel ning ratsa muretult – need on kasutamiseks kõigile.

◆ Märgistatud radadel kasuta lubatud liiklusvahendeid.

Linnulaulu sõnaraamat

Kelle laulu on meie kauged esivanemad nõnda kirjeldanud:

◆ **siit-siit-siit**, metsast ei tohi võtta mitte üks pirrutikk!

Kes ta muu on kui metsvint.

Kuula, kuidas laulab kõike matkida armastav kuldnokk:

◆ ta olevat juba isegi mobiilihelina ära õppinud...

Vanasti sobisid rasvatihase laulu kirjeldamiseks sõnad:

◆ **sitsikleit-sitsikleit**.

Nüüd olevat linnatihaste laul muutunud lühemaks ja lohakamaks:

◆ **siidkleit-siidkleit...**

Eestis on loendatud rohkem kui **300 liiki linde**. Nende kõigi laulude sõnaraamat saaks päris mahukas.

Eraomaniku metsas:

- ◆ võid kasutada jalg- ja taliteid kohalike tavade kohaselt;
- ◆ kui aastaid on **randa viinud jalgrada**, siis ei ole eraomanikul õigus selle raja kasutamist keelata.

Juhtud aga **Hiiumaal** rändama, siis ära kunagi küsi, **kuhu tee viib**. Seal vastatakse sulle, et **tee ei vii kuhugi**, ise tuleb minna!

Avalikult kasutatavad teed

Eestis on avalikult kasutatavateks teedeks kõik **riigi- ja kohalikud maanteed**.

Maanteepeenralt metsa suunduvad **autorataste jäljed** ei ole avalikult kasutatava tee tunnuseks.

Mootorsõidukiga **pole lubatud**

- ◆ liikuda **väljaspool** avalikult kasutatavaid teid ja erateid.

Autorattad kahjustavad metsaalust taimestikku, mootorite heitgaasid sisaldavad tervisele kahjulikke ühendeid.

Mäletamata aegadest on olnud Eestimaal kombeks:

- ◆ kui võõrad inimesed külavaheteel või metsarajal kohtuvad, siis **teretatakse** vastastikku;

- ◆ näeb aga mööduja heinamaal, põllul või maja ehitusel kedagi töötamas, siis soovib ta **jõudu tööle**, hoolimata sellest, et näeb inimesi esimest korda.

Ränduri A a b i t s viib sind jalgradadele ja loomaradadele, metsateedele ja külavaheteedele, veeteedele, talveteedele, looduse õpperadadele ja mujalegi.

Mootorsõidukiga metsaradadel kihutades tekitab **müra**, mis häirib mitte ainult inimesi, vaid ka **linde ja metsloomi**.

Püüa niisugust tegutsemist vältida.

Vastasel juhul:

- ◆ võib sul tekkida **konflikt** maaomanikuga;
  - ◆ tuleb sul jagada selgitusi **keskkonnakaitseinspektorile**.
- Pimedal ajal** jalgsi või jalgrattal liikudes kinnita oma riistele kindlasti **helkur**. Asulavälistel teedel on **otsa-sõitude peamisteks põhjusteks** helkurite puudumine ja jalakäijate viibimine **valel teepoolel**.

Erateed

Lisaks avalikult kasutatavatele teedele on Eestimaal ka **erateed**. Kui omanik soovib nendel **liikumist piirata**, peab eratee olema **tähistatud**.

Eestis kehtivates seadustes on sätestatud:

- ◆ **omaniku loata** ei tohi keegi erateel liikuda;
- ◆ kui eramaad läbib **avalikuks kasutamiseks määratud tee**, siis sellel liiklemist maaomanik takistada ei või.

Ka **rattureid** võib politsei lubatust suurema **kiiruse** eest trahvida või nende **kainust** kontrollida. Ära sõida **rannas** vee piiril – **soolane vesi** tungib kõikjale ja võib su jalgratta rikkuda. Mõistagi tuleb igasugustel teedel täita **liiklusekirju**. **Konnadest, siilidest ja madudest** ei räägi eeskirjad midagi, kuid aeg-ajalt **kasutavad maanteid** nemadki.

Sõiduauto:

- ◆ tarvitab 100 km läbimiseks keskmiselt **5–6 kg** kütust;
- ◆ neelab samal ajal **23 kg hapnikku** – ligemale **neli korda rohkem** kui kütust! Umbes sama palju hapnikku toodab ööpäevas üks hektar parasvöötme metsa.

Autorooli keerates võiksid **mõelda ja otsustada**:

- ◆ mida saan **ise teha** selleks, et tõeline hapnikunälg niipea ei saabuks?
- ◆ alustan sellest, et kasutan sagedamini **jalgratast**.

Meie planeedi hapniku-probleemidega tegeleb **World Oxygen Fund (WOF)**. Toodud arvud pärinevad WOF-i avaldatud andmetest.

Konnade armumängud algavad juba aprilli algul. Tuhanded **kärnkonnad**, **rohukonnad ja rabakonnad** on sunnitud ületama maanteid.

◆ Vähenda kiirust – **manööverdades** võid päästa paljude asfaldil hüppavate konnade elu.

Mõnes Euroopa riigis

◆ ehitatakse üha haruldasemaks jäävate konnade kaitsmiseks suuremate teede alla **tunnelid**;

◆ **juhitakse liiklus** konnade rände ajal teistele teedele.

Ka Eestimaa teede ääres on hakatud kasutama **hüppava konna pildiga** hoiatusmärki.

Konnad

◆ on kõige aktiivsemad öhtutundidel, kella 20 ja 24 vahel;

◆ tarvitavad toiduks **mardikaid, ämblikke, tirtslasi, röövikuid ja lutikalisi.**

Ise on konnad oluline osa **valge-toonekure, saarma ja naaritsa** toidulauast.

Kõige haruldasem Eestis elav liik on **jutttselg-kärnkonn** ehk kõre.

Parkimine

Ole sõiduki **parkimisel** tähelepanelik ja **ettenägelik**:

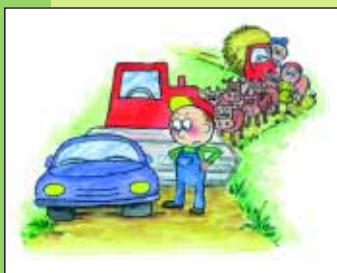
◆ peo, kontserdi või kokkutuleku korraldajana **kooskõlasta** oma tegevus kohaliku **omavalitsusega**;

◆ arvesta sellega, et valesti pargitud autod võivad põhjustada **ummikuid** ka külavaheteedel, seades **ohu inimesed** ja tekitades **kahju loodusele**;

◆ sõidukit metsa- või põllutee äärde jättes ära unusta, et mööda sama teed liiguvad ka **töomasinad**, mille suurus erineb oluliselt tavalise sõiduki mõõtudest. Seetõttu võib **kitsale teele** pargitud auto põhjustada **kohalikele elanikele** tüli terveks päevaks;

◆ soovides parkida **maaomaniku kodu** läheduses, küsi selleks kõigepealt luba;

◆ maanteest eemalseisva **hajaküla talust** hoidutakse tava kohaselt vähemalt **150 meetri** kaugusele.

SOOVITUSED SUVEKS

Viimase 150 aasta jooksul on Eesti ilmastik vähehaaval soojenenud. Temperatuuri tõus on olnud enam märgatav kahel viimasel aastakümnel. Kuna ilmade soojenemine näib jätkuvat, siis pole tõenäoliselt karta seda, mis juhtus 1825. aasta suvel – juulikuus tuli ahju kütta ja 17. augustil sadas Põhja–Eestis lund. 20. sajandi viimasel kümnendil toimus Eesti ilmastiku soojenemine koguni kiirenevas tempos. Piltlikult tähendab see nihkumist Kesk–Euroopale lähemale. Eestis on kevad hakanud saabuma varem ja sügis hiljem.

Looduses rännates tuleb päeva jooksul korduvalt **otsustada**, missugune on õige suund retke jätkamiseks. Marsruudi valimisel:

- ◆ ära kõnni põllul, orasel, niitmata heinamaal, istandikus, mesilas või mujal, kus võid tekitada kahju taimedele ja maaomanikule;
- ◆ liigu põldude vahel piki põllupeenart või kõnni **kuivenduskraavi** kaldal;
- ◆ kui avad **karjavära-va**, pane see enda järel ka kinni;
- ◆ püüa vältida **metsloomade ja lindude**, eriti aga kaitsealuste liikide häirimist nende **pesitsus-perioodil**, elu- ja sigimispaikades ning rännuteedel.

XX sajandil täienes Eesti linnustik 19 uue liigiga:

- ◆ sajandi algul hakkas meil pesitsema **hallhaigur**;
- ◆ sajandi keskel **turteltuvi ja naaskelnokk**;
- ◆ 60ndate algul **kühmnokkluik ja rääkspart**;
- ◆ 80ndatel **kormoran, laululuik ja valgepõskklagle**.

Eesti on oluliseks puhke- ja toitumiskohaks arktiliste veelindude **Ida-Atlandi rändeteel**. Üks paremaid kohti rändavate veelindude vaatlemiseks on **Matsalu** – Euroopa kuulsamaid linnupaiku.

Linnuhuviliste meelispaikadeks on **Virtsu ja Haapsalu ümbruse lahed, Väikese väina ümbrus Saare- ja Muhemaal**. Parimatel rändepäevadel maikuus on Virtsu lähedal **Puhtus** loendatud kokku ligi **miljon** rändavat auli, tõmmu- ja mustvaerast.

Kui oled lindude pesitsusperioodil **pesapaiga avastanud, ei tohi sellele läheneda. Tõmbu tagasi ja väldi linnupesa üksikasjalikku uurimist.**

Liigne uudishimu võib osutada **ohtlikuks:**

◆ **kakulised**, rahvakeeli öökullid, võivad sind **rünnata**, kui soovid nende pesasse piiluda või kui satud **poegade lähedale;**

◆ suure ja tugeva, teravate küünte ja nokaga **händkaku** välkkiire kallaletung võib põhjustada tõsiseid **vigastusi**.

Kui kohtad **metskitsetalle, põdravasikat, metssea põrsast või karupoega**, on ainuõige loomake sinnapaika jätta ja viivitamatult lahkuda.

Väikest metsaelanikku **“päästma”** tõtates võid endale **õnnetuse kaela tõmmata:**

◆ **poegade emale** näib su heatahtlik käitumine hoopis rünnakuna;

◆ **põder, karu ja metssiga** võivad ohustada sinu elu, kui satud nende poegade lähedale või koguni ema ja poja vahele.

Asjatundjad kinnitavad: **loomad ründavad inimest** eeskätt siis, kui näevad ohtu oma poegadele. Küll aga võivad **karud lõhkuda mesipuid** ja mesilaste pahameelest hoolimata suurtes kogustes linnumagusat varastada. **Metsloomade kodus pidamine on keelatud. Seda lubatakse vaid loomastiku kaitse ja kasutamise seaduses ettenähtud juhtudel.**

Põder – Eesti metsade suurim loom. Kütitud on enam kui pool tonni kaalunud põdrapulle; meie metsades elab üle 9000 põdra.

Karu – Eesti karud kaaluvad keskmiselt 90–340 kg; meie mesikäppade seltskonda kuulub üle 300 isendi.

Metsiga – jõudis Eestisse 20. sajandi 20ndatel aastatel. Praeguseks on ta levinud kõikjal ning suurendanud oma arvukuse 11 000le.

Vigastatud lindude ja loomade või mingil põhjusel vanemate poolt **hüljatud** poegade jaoks on loodud Nigula looduskaitsealal ja Elistvere loomapargis asuv **metsloomade turvakodu**. Põlvamaal Hauka talus paikneb **kotkaaed** – kotkaste ja teiste röövlindude **taastumiskeskus**. Turvakodude **telefoninumbrid** leiad kaardi tagaküljelt.

Ole alati **tähelepanelik**, ümbritseva suhtes **hea-soovlik**, austa **metsa-elanike kodurahu**:

◆ väldi **lärmakalt tegutsemist** – see häirib linde ja loomi ning peletab nad sinust eemale;

◆ **liigu ja ole vaikselt** – näed ja kuuled rohkem. Nõnda käitudes saad kindlasti vastutasuks mõne eriti meelde jääva **looduselamuse**. Kui tahad kuulda, kuidas **õhk laulab**, siis pead **varakult ärkama**:

◆ **kell viis** hommikul on metsas tõeline laulupidu;

◆ **kella kaheksaks** on paljud linnud oma laulu juba lõpetanud.

Oma kodurahu paluvad austada ka Piusa nahkhiired. Lõuna–Eestis paiknevates Piusa koobastes asub Ida-Euroopa suurim nahkhiirte talvitumiskoht.

Piusa nahkhiired

1976. aastal loendati Piusal 350 nahkhiirt, 1999. aasta kevadel aga juba ligemale **3500** isendit. **Kahjuks**

◆ käituvad koopaid külastavad inimesed sageli väga **lärmakalt**.

◆ Talveunes nahkhiired **ärkavad**. Loomad on seetõttu sunnitud liigselt **energiat kulutama** ja kõik ei pruugi kevadeni vastu pidada.

Elaval vaibal

Metsaalust katval mõnusalt pehmel **samblavaibal kõndides** võiksid vahetevahel mõelda sellelegi:

◆ keskmise suurusega jalatalla alla jääb kümneid tuhandeid metsamullas elavate **putukate vastseid, mitmesuguseid ussikesi ja ainurakseid**;

◆ neid kõiki **ühendavad** inimsilmale nähtamatud, kuid lahutamatud **seosed**. Seesuguse suure ja kirju seltskonna lakkamatu tegevus võimaldabki metsakõdu ja surnud puu **lagundamist mullaks** ning aitab kaasa metsapõlvkondade vaheldumisele.

Piusa nahkhiirtele mõeldes on mõistetav, miks ei ole soovitatav avalikustada **must-toonekure, kotkaste, laulu-luikede, lendoravate** ja teiste I–II kategooria kaitsealuste liikide elupaiku.

Loodusesse hoolimatult suhtuva inimese kohalolek seab kaitstava linnu või looma suurde ohtu.

Kuklaste ühiskonnad

Eestis elab **50 liiki** sipelgaid. Nende **sotsiaalne elukorraldus**, pereliikmete omavahe-line suhtlemine ning **pesadevahelised kontaktid** on väga keerulised.

Kahe meetri kõrgune metsakuklaste pesakuhil mahutab kuni **4 miljonit** töolist ja umbes **1000 kuningannat**.

Ka sipelgate riigid moodustavad föderatsioone, **omavahelisi ühendusi**, kus kuklaste arv ületab Hiinas ja Indias elavate inimeste hulga. Sellepärast nimetataksegi sipelgaid **sotsiaalseteks putukateks**.

Eesti on üks sipelgate-rikkamaid riike Euroopas.

◆ Suurimad **metsakuklaste asurkonnad** paiknevad Põlvamaal **Akste looduskaitsealal** ja Tartumaal **Alatskivi-Padakõrve looduskaitsealal**.

◆ 200 hektaril asub umbes **1500 pesakuhilat**.

Euroopas ei ole teada teisi sama suuri ja elujõulisi **metsakuklaste ühiskondi**. Vähemalt **100 miljonit** aastat meie planeedil elanud pisiloomakeste **huvidega** tuleb arvestada nii riigi- kui ka erametsas puid langetades.

Looduskaitsealuste metsakuklaste pesa hävitamine on karistatav rahatrahviga. Kahemeetrise läbimõõduga kuhila lõhkumise eest tuleb tasuda 6000 krooni.

◆ **Lageraie ja metsapõleng** võivad küll osa sipelgaid **ellu jätta**, kuid hävinud mets toob kaasa **näljasurma**.

◆ **Metssead** ohustavad sipelgapesi peamiselt **talvel või varakevadel**, sel ajal kui sipelgad asuvad kuhila maaaluses osas. Mõnikord meeldib metsseale sipelgapesas **magada**. Tulemuseks on **segi-paisatud kodu**, mida talveunest ärrganud kuklased remontima peavad.

◆ Aeg-ajalt rajatakse **taastamistöõde** käigus ühe kuhila asemel **kaks kõrvuti asetsevat ehk kahe küüruga sipelgapesa**.

Erinevalt metsseast ei **songi tõeline rännumees** kunagi kuklaste pesi ja hoidub **sipelgate radadel** kõndimast.

Rästik

Loodusesõber ei tõtta hävitama ka **rästikut**, kes on Eesti roomajate seas **ainus mürkmadu**. Rästikut võid kohata:

◆ **puisniitudel, raiesmikel ja rabaservadel;**

◆ mõnikord ka **elamute lähedal ja teedel**.

Mida arvata maost, kel seljal must siksakjoon?

◆ Rästik on **50–60 cm** pikkune. Tal on kehv **nägemine**. Inimese **lähenemist** tajub ta maapinna võnkumisest ja püüab kiiresti **põgeneda**. Rästik võib **hammustada** eeskätt juhul, kui talle **peale astud**, kui püüad teda **kätte võtta** või teda **jälitada**.

Rästikumürk

lagundab vererakke ja tekitab ägeda allergilise reaktsiooni. Hammustuse **tagajärgede tõsidus sõltub:**

◆ rästiku suurusest ja vanusest;

◆ mürgi hulgast mürginäärmetes – kõige ohtlikumad on **väikesed alla aastased rästikud**;

◆ kohast, kuhu mürgihammas tungib – ohtlik on hammustus **pea-, kaela- ja näopiirkonda**.

Koduaias

See juhtus juunikuus rästikuterohkel **Saaremaal**. Valjala aleviku elanik Ade niitis koduaias kasvuhuone ümber heina. Äkki tundis naine, nagu oleks rohukõrs **jalga torganud**.

Seejärel kuulis ta kõrgest rohust **susinat**.

Oma jalga vaadates nägi ta sellel **kolme verepiiska**.

Rästik oli **hammustanud** rihmiku vahelt suure varba juurest.

Hammustamine **kätte või jalga**

◆ võib põhjustada tervele täiskasvanud inimesele **tõsiseid terviseprobleeme**, kui kannatanule antakse **esmaabi valedsti**.

Suurt **kahju** tekitavad mõned rahva seas levinud võtted:

◆ **ämblikuvõrgu ja mulla** asetamine haavale;
hammustuskoha **väljapõletamine tulise raua, kuuma õli või püüsirohu abil**.

Kasutu on ka hammustuskoha **väljalõikamine**, sest mürk levib organismis väga kiiresti. Ära püüa mürki haavast **välja imeda**.

Mingil juhul ei tohi hammustatud jäsemele **žgutti** panna.

Kannatanu peab:

◆ jooma rohkesti **vett, teed, kohvi või piima**, et mürk organismist eemaldada.

Vii abivajaja lähimasse haiglasse.

◆ Transpordi haiget **lamavas asendis** – nii väldid vererõhu võimalikust langusest tingitud **minestamist**.
Hoi **hammustatud jäset** rindkerest madalamal.

Eestis levinud kirju rästiku mürk ei ole enamasti surmav. Eluohulik on see ainult **väikestele lastele ja rasedatele naistele**.

Haigusnähtude süvenemisel helista hädaabinumbril 112

Abi saabumise kiirendamiseks

- ◆ püüa võimalikult täpselt vastata **häirekeskuse päästekorraldaja** küsimustele;
- ◆ määra kindlaks oma **asukoht**;
- ◆ **tuleta meelde** maanteed, teeviidad, bussipeatused, metsasihid.

Rästik hammustas

Maohammustuse puhul tuleb vältida kõike, mis **kiirendab vereringet:**

◆ kannatanu ei tohi käia ega joosta, ta **peab lamama**, hoidma jäset **liikumatusena**;

◆ salvata saanule ei tohi anda **alkohoolseid jooke** – nende toimel **veresooned laienevad** ja mürk levib organismis kiiremini.

◆ **üksi olles** püüa ettevaatlikult liikudes jõuda lähima tee või elamuni.

Sääsed, herilased, mesilased

Väga sageli kiusavad rändureid **sääsed**. Inimest ründavad üksnes viljastatud **emased**.

◆ Looma või inimese avastavad nad **kuni 3 km** kauguselt.

Enne loodusesse minekut astu läbi **apteegist** ja küsi käsimüügiletist midagi tõhusat sääsepiistetest tekkiva **nahaärrituse** leevendamiseks..

Ülitundlikke inimesi ohustavad ka **herilased ja mesilased**.

Nõelatu abistamiseks:

- ◆ eemalda nahast **astel** (ära suru mürgikotti tühjaks);
- ◆ vajuta nõelamiskohale **suhkru- või savitükk** mürgi väljaimamiseks;
- ◆ pane nõelamiskohale midagi **külma**;
- ◆ kui tekivad **allergilised nähud** (näo-, keele-, neelu-, kõriturse, iiveldus, kõhuvalu, teadvuse kaotus), vii kannatanu kiiresti **haiglasse**.

Ettevaatust, marutõbi!

Kõige sagedamini võivad levitada

marutõveviirust:

- ◆ **rebane ja kährik**;
- ◆ metsloomadelt nakatunud **koerad ja kassid**.

Nakatuda võivad ka väiksemad lemmikloomad – **hiired-rotid** ja **merisead**.

Marutõve juhtumeid **registreeritakse** Eestis igal aastal.

Inimese päästab ohtliku viiruse toimest **vaktsineerimine**.

Koeraomaniku kohustused

Kahjuks ohustavad inimesi ja metsloomi sageli ka **hulkuvad koerad**. Eriti suureks probleemiks on muutunud **karjadena** ringi luusivad ning mitmeti ohtlikud penid:

◆ kodutud koerad **tungivad kallale** punahirvedele ja metskitsedele.

◆ **Tallinna Loomaaija** mitmekümnepealisest kitsekarjast on järele jäänud vaid üksikud.

Igal aastal pöördub Eestis arstide poole **rohkem kui 3500 hammustada saanud inimest**.

Marutaudis metsaelanik võib käituda ka nii, et temast saab koguni mänguseltsiline.

Ebatavaliselt sõbralik metskits

Mõned aastad tagasi haigestus Eestis marutõppe **laps**, kes mängis tema maja juurde tulnud **mets-kitsega**. Marutõppe haigestumine võib lõppeda **surmaga**, kui nakatunud inimest õigeaegselt ei **vaktsineerita**.

Eesti talvede soojenemine võimaldab haigetel loomadel kauem hinges püsida.

Marutaudis metslooma tunnused:

- ◆ tulevad külladesse ja isegi linnadesse;
- ◆ käituvad “sõbralikult”. Tavalise inimpelguse mine-tanud loomad **hulguvad sihitult**, tungivad hääletult kallale.
- ◆ **Inimest hammustanud metsloom** võib olla maru-taudis.

Hoia eemale ebatavaliselt käituvatest metsloomadest! Nende kartmatus võib olla põhjustatud marutaudist.

Marutaudi **peiteaeg** kestab loomadel **12 päeva**.

Nakatunud koera **tunnused**:

- ◆ tekkiva neeluhalvatuse tõttu jääb mulje, nagu **kardaks ta vett** – koer ei julge veekausile läheneda;
- ◆ suust ja ninast **tilgub ila**, mille kaudu marutaud levibki.

Nakkusoht varitseb sind ka juhul, kui su **vaktsineeritud lemmik** ilmub koju kummaliselt ilasena ja sa teda **kummikinnasteta** puhtaks kasima asud.

Kui nahale on sattunud nakatunud looma ila või kui ta on sind hammustanud, pead laskma end hiljemalt **10–14 päeva jooksul** süstida – vaktsiiniga **blokeeritakse viiruse levikut** kesknärvisüsteemi. Vastasel juhul muutub **marutõbi ravimatuks**.

Marutõvevastase kaitseüsti peab saama igauks, keda kodu- või metsloom on purenud – **nakatunud loomade arv** meie metsades on suur. Marutõve muudab **inimesele ohtlikuks** suhteliselt pikk peiteaeg:

◆ **see võib** kesta kuid.

Mis tahes looma hammustuse puhul lase endale võimalikult kiiresti süstida **marutõvevastast vaktsiini**.

Kõikvõimalike eba-meeldivuste **vältimiseks**:

◆ lemmikloomade **kaitseüstimine**

on kohustuslik;

◆ esimene süst tehakse **kolmekuusele loomale**;

◆ edaspidi vaktsineeri looma **kord aastas**;

◆ hoia oma **koer** avalikes kohtades või looduses viibides alati **kütkes ja kasuta suukorvi**.

Vastasel juhul võidakse sind **trahvida**. Sinu neljajalgsest sõbrast **võib** saada **hulkuva koerakarja liige**, metsloomade murdja ja marutaudi levitaja.

kallale kipub? Mõned soovivad nende eemale peletamiseks kasutada ballooni **pipragaasiga**.

Koera **autos sõidutades** peaks omanik mõtlema ka sellele, et **kokkupõrke** puhul võib koer auto tagaosast hooga **ette paiskuda**. Sellisel juhul on nii autojuhi, reisijate kui ka koera **vigastused** või isegi surm sageli vältimatud.

Koerahammustuse korral:

◆ ära sulge kergelt verejooksu kohe – **koos**

verega eraldub haavast ka viirust sisaldav sülg;

◆ sülje eemaldamiseks lase haavale joosta

külma vett;

◆ tee haavale **side**;

◆ vii kannatanu haiglasse ja lase teha

marutõve vastane kaitseüst.

NB! Võõraid koeri **ei tohi silitada** – nad võivad **rünnata**.

Koeraomanikuna oled **kohustatud**

◆ valvama oma koera. **Sa vastutad** tema tegude eest.

◆ Koera tekitatud **kahju** võidakse sinult kohtu kaudu sisse nõuda.

Mida aga teha, kui **hulkuv koer** sulle või sinu koerale

TALVISED RÕÕMUD JA MURED

1741. aasta karmil talvel olivat Eestimaal linnud lennul külmunud ja maha kukkunud. 1816. aasta veebruaris mõõdeti lumehangede kõrguseks koguni 3 meetrit. Arvatavasti pole niipea seesugust pakast oodata, sest alates 19. sajandi keskpaigast on Eestis keskmine talvine õhutemperatuur tõusnud 1,8° C võrra. Viimase neljakümne aasta jooksul on lumine aeg Eestis vähenenud kolmelt kuult kahele. Kahanenud on ka lumekatte paksus. Aastal 2000 nähti Eestis esimest põldlöökest juba 11. veebruaril, paljud siidid ärkasid talveunest veebruari keskel.

Tavakohaseid taliteid kasutada ning lumega kaetud põlde ületada on lubatud kõigil. **Lumesaaniga sõites ja suusatades:**

- ◆ võid liikuda ka **väljaspool** avalikuks kasutamiseks määratud teid (välja arvatud kaitsealadel);
  - ◆ hoolitse selle eest, et sa **ei kahjustaks** maaeraldusi tähistavaid tarasid ja piirdeid.
- Igasugune liikumine **tähistatud eramaal** väljaspool tavapäraseid teid on ka talvel ilma omaniku loata keelatud.

Liikumine ja kalastamine jääl

Eriti tähelepanelik tuleb olla **jääteele minnes**.

- ◆ Tutvu kõigepealt jäätee algusse välja pandud **liiklemise eeskirjadega**.
- ◆ **Täida jäätee kasutamise nõudeid!**
- ◆ **Jäätee haldaja korraldustega** mitteamvestamise tagajärjed võivad olla **traagilised**.

Liikumine jääteedel toimub ainult **valgel ajal**. Sõidukid võivad jääteele sõita vähemalt **kolmeminutise** ajavahemiku järel. **Eesliikujale** võid läheneda kuni **250 m** kaugusele. Jääteel **peatumine** on keelatud. **Hädapeatanud sõidukid** tuleb jäält võimalikult kiiresti eemaldada. **Imformeer**i juhtunust jäätee valvetalitust. Alla **100 m** nätavuse korral jäätee sultakse.

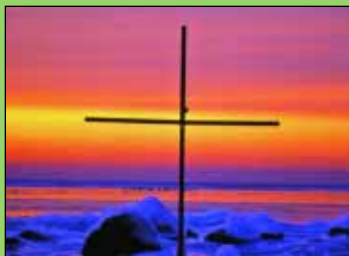
Kui auto sõidab jääl tema tekitatud **võngete levimise kiirusega** (30–35 km tunnis), võib isegi üsna paks ja tugev jääkate **resonantsi** tõttu murduda.

Õnnetuste vältimiseks

◆ on jäätee alguses märgitud lubatav **kiirus või kiiruste vahemik**: 10–25; 40–70 km tunnis.

◆ Nende nõuete eiramise tagajärjel on kümned sõidukid **veekogu põhja vajunud**.

Jääteel peavad **sõiduki ukсед** olema kergesti avatavad ja **turvavööd** kinnitamata.

Keelatud on:

◆ mootorsõidukite kasutamine väljaspool **märgistatud ja liiklemiseks avatud jääteid**;

◆ minna jääl **rannast kaugemale**, kui lubatud.

Nende soovitude eirajaile võib **sõit jääteel** või **kalastusretk** muutuda koguni **surmaretkeks**.

Talvede soojenemine on toonud kaasa **tuulte tugevnemise** ja nende sagememise – tuuleilid võivad lõhkuda isegi **poole meetri paksuse** jääkooriku.

Enne, kui lähed Peipsile, Lämmijärvele või merejääle **kalastama**:

◆ kuula **ilmateateid** ja pane tasku **pildiga dokument**;

◆ võta kaasa **päästevahendid** – jäänaasklid, nuga, tugev metallotsaga kepp, 2–3 punast **raketti**, 15–20 meetrit nõöri ja vile ning pane selga **päästevest**.

Merejää:

◆ hoidu **laevateedest** vähemalt 200 meetri kaugusele. Lähemale minnes võid sattuda vabasse vette, laia **jääprakku** või **triivivale** jääpangale.

Ohtlik retk

2000. aasta märtsi lõpus läks üks mees **piirivalve keelust** hoolimata **Peipsi jääle** kala püüdma. Teda ootas ees **karm katsumus**:

- ◆ jää, millesse olid augud puuritud, **murdu**s kalda küljest lahti;
- ◆ **ujuvale jääpangale** sattunud kalastaja **kukkus** kaks korda jääkülma vette;
- ◆ põhja läksid jääpuur, kala täis kast ja mehe **saapad**. Üksnes välgumihkliga varustatud mesinik pidi paljajalu **kolm ööpäeva** koos jääpangaga **triivima**, enne kui **piirivalvurid ta päästsid**.

Igakord ei õnnestugi jää-pankadele sattunud inimesi aidata, pealegi on keerukad **päästeoperatsioonid väga kulukad**. Kahjuks tabab surm aeg-ajalt neidki, kelleni abi küll jõuab, kuid kelle **süda tugeva alajahtumise** tõttu siiski seiskub.

◆ Kutsu abi! Helista mobiil- või lauatelefonil häirekeskuse hädaabinumbril 112

Veekogude ääres elavate laste vanemad peaksid neile pidevalt selgitama, mis-sugused **ohud** võivad talvistes röömudes peituda. Ning kuidas ennast ja teisi aidata.

◆ Kontrolli jää kandvust!

Veekogude äärsetes **kodudes** olgu käepärast kõige lihtsamad **päästevahendid – nöör või redel**, mida saab läbi jää vajunule ulatada.

Paraku juhtub sageli, et pealtvaatajaid leidub, kuid abi andjat pole kellestki.

Emad-isad!

Igal talvel upub Eestis ka **lapsi**.

◆ 1998. aasta märtsis **kaotasid elu Valgamaal** Pedeli jõe nõrgal jääl mänginud nelja- ja seitsmeaastane õde.

◆ 1999. aasta novembris **uppusid** kaks **Viljandimaal** Siniallika järve jääd katsetanud **poissi**. Jää oli kõigest 4 cm paks...

◆ Poistele meeldib kiirevooluliste jõgede kallastel **jääpanku lahti kangutada ja nendel sõita**. Aeg-ajalt lõpeb seklus jääparvel kõige kurvemalt.

Traagiline

Õnnetus

Mart ja tema sõbranna Heli otsustasid sajandi-vahetuse uusaastaõöl kummipaadiga

Saaremaalt Vilsandile sõuda.

◆ Noori julgustas teadmine, et ees ootab **madal vesi** ja kõigest nelja kilomeetri pikkune teekond.

◆ **Pimedus ja väsimus** katkestasid seikluse Kalarahu laiul.

◆ Mart jättis Heli laiule ootama, ise aga läks **jalgssi Vilsandi suunas** abi otsima. Varahommikul kella kuue paiku leidsid piirivalvurid noormehe **umbes meetrisügavusest veest surnuna**.

Mardile sai saatuslikuks asjaolu, et ta ei arvestanud tagajärgedega, mis **kehatemperatuuri järsu langemisega** kaasnevad. Vees jahtub inimese organism **25 korda** kiiremini kui sama temperatuuriga õhus.

Ootamatult külma vette kukkunut ähvardab **šokk**.

Alajahtumisel

◆ organismi talitlus **nõrgeneb**, nahk muutub tunde tuks, tekivad krambid.

◆ Kehatemperatuuril **alla 34–32 kraadi** hingamine ja südametegevus aeglustuvad, pupillid laienevad, **tekib klaasistunud pilk**.

◆ Inimene muutub **uniseks**. **Ajataju** kaob. **Jäsemed** kangestuvad. **Teadvus** kustub.

◆ Temperatuuri alanedes **27–25 kraadini lakkavad hingamine ja südametegevus**.

Saabub kliiniline surm.

Isegi kliinilises surmas inimest on veel võimalik elustada 5 kuni 10, harva 20 minuti vältel.

Toimi õigesti!

◆ Alajahtunud ei võeta **südmuskohal** ära märgi riideid. Soojuskaot vältimiseks kata kannatanu **rõivaste, teki või kilega**. Toimeta ta võimalikult kiiresti **sooja ruumi**.

Võid teha **jala- ja käevanne** kuni 40kraadise veega, anda juua **magusat sooja jooki**, kuid mitte mingil juhul alkoholi.

◆ **Lõkketuli, saun, kuum dušš, kuumaveepudelid** alajahtunud ei sobi. **Südame massaaži ja kunstlikku hingamist ei tehta** südmuskohal märgatavalt alajahtunud, teadvuseta patsiendile.

Kui aga süda on seiskunud, alusta elustamist kohe!

Raske öö Võrtsjärvel

2001. aasta veebruaris kaotasid kolme sõiduki juhid pimedas orientiiri, eksisid ja sattusid nõrgale jääle.

Vette vajusid sõiduautod Audi ja Ford ning väikebuss. Paremini ei läinud ka appi tulnud **traktoril**, mis sündmuspaigale jõudes **vajus läbi jää**. Sõidukites olnud **inimesed** pääsesid õnneks eluga.

Sõltuvalt asjaoludest (veetemperatuur, tuul, riietus, füüsiline ja vaimne seisund) **võib**:

- ◆ **0kraadises vees** tekkida üleväsimus ja teadvuse kaotus juba vähem kui **15** minuti möödudes;
- ◆ **+5kraadises vees** vastu pidada maksimaalselt **30** minutit;
- ◆ organism säilitada **+5–10kraadises vees** enam-vähem normaalse talitluse **30–60** minuti jooksul.

Maanteede talihoolet korraldavad maakondades asuvad teedevalitsused. Neile on abiks **32 teelmajaama** ning Meteoroloogiakeskus. Info saamiseks sõiduoludest maanteedel **helista Maanteeinfokeskuse** – telefoninumbrid leiad kaardi tagaküljelt.

RIIGIMAAL JA RIIGI- METSAS

Eesti kuulub Euroopa metsarikkamate riikide hulka. XX sajandil metsamaa pindala kahekordistus, puidutagavara aga mitmekordistus.

Kõige levinumad puuliigid on mänd, kuusk ja kask. Ilmastiku soojenemise tagajärjel täheldatakse ka Eestis puude kasvu kiirenemist. Metsaga on kaetud ligemale pool maismaast – 2,2 miljonit hektarit. 38% sellest kuulub riigile. Riigimetsa majandamise arengukavade koostamislähtutakse Euroopas üldtunnustatud säästliku metsanduse põhimõtetest.

Virgestuseks,
energia
ja tervise
taastamiseks
eriti hästi sobi-
vaid metsi on
Eestis
ligikaudu
200 000
hektarit –
peaaegu
10% kogu
metsamaast.

**Populaarseks
on saanud:**
◆ mereäärsed
puhkemetsad
põhjarannikul,
läänerrannikul ja
saartel;
◆ suuremate
järvede ja
jõgede äärsed
ning **Lõuna-
Eesti kuplitel**
kasvavad
puhkemetsad.

◆ **Riigimetsa
Majandamise
Keskus** ja
kaitsealad on
rajanud loo-
duse õpperadu,
ehitanud puhke-
maju, vaate-
torne, soid ja
rabasid läbivaid
laudteid.

Riigimetsa muutuv roll

Paljudes Euroopa riikides hinnatakse
majandusliku efektiivsuse kõrval
üha rohkem

◆ metsade **sotsiaalseid ja
ökoloogilisi** väärtusi.

Riigimetsa **loodusesõbralik majan-
damine** ja rahvale puhkuseks
soodsate tingimuste loomine kuulub
ka **Riigimetsa Majandamise
Keskuse** peamiste ülesannete hulka.

Mobiiltelefon aitab

Enne metsa minekut

◆ võta kaasa **tikud, kompass**

ja **võimaluse korral mobiiltelefon;**

◆ ütle kellelegi, **kuhu lähed** – sind on
siis tunduvalt **lihtsam otsida**.

Alatskivi vallas läks **vanaisa Viktor
koos lapselapse Anželikaga** kalale.

Õhtuhämaruses koju pöördudes ei
suutnud vanaisa **tagasiteed** leida, ehkki
oli tolles metsas mitu korda varemgi
käinud. **Olukord hakkas muutuma
kriitiliseks...** Õnneks oli Viktoril
kaasas **mobiiltelefon** ja ta helistas
häirekeskuse **hädaabitelefoni** **112**.

EMT ja Päästeameti ühisteenus

Päästeameti **arvutiekraanil** oleval
kaardil on võimalik **kindlaks
määrata** EMT mobiiltelefonilt
hädaabinumbri **112** helistaja
asukoht Tallinnas ja Jõhvis, Harju,
Pärnu, Tartu ja Põlva maakonnas.

NB! Sõltuvalt **tugijaama** lähedusest
saab helistaja asukoha fikseerida kuni
500 meetri täpsusega.

Uurimused näitavad, et inimesed, keda sageli võib näha metsas, on **tervemad** ja elavad kauem. Põneva **metsamaailma** tundmaõppimine annab hulgaliselt teadmisi ja paljudele kogu eluks harjumuse **suhelda metsaga**.

Riigimetsal taba ees ei ole. **Riigimets on avatud kõigile.**

Igäihe õigus lubab:

◆ **peatuda ja ööbida** matkaonnides ning telkimiskohtades;

◆ **süüdata lõket** selleks ettenähtud kohtades.

Põletamiseks korja metsaalust risu ja käbisid.

Jalal kuivava puu või tuulemurru **raiumiseks**:

◆ **riigimetsas** küsi luba metskonnast, **erametsas** aga selle omanikult.

Jalal kuivav puu on paljudele **lindudele** heaks pesapaigaks.

Surnud puud on metsamaailmas olulistele seentele, putukatele ja teistele selgrootutele suurepäraseks **toidulauaks**.

Mõnikord kasutatakse **lõkkesüdameks** autode või mootor-rataste **rehve**. Tulemuseks on **tahmunud lõkkeplats** ning **saastatud kopsud**.

◆ Rehvide põlemisel tekkivad **suitsugaasid** sisaldavad üle **400** orgaanilise ühendi, millest tosin võib põhjustada **vähki**.

Enne lõkkeplatsilt **lahkumist**

◆ tõmba tuleasemel **tukid** lahku. Puista nendele **liiva, mulda** või vala **vett**.

◆ Veendu, et **söed** on lõplikult kustunud.

Hooletult likvideeritud tulease võib hiljem uuesti süttida ja tekitada metsatulekahju.

Tulekahjude vältimiseks

Kui soovid **ööbida** sinu poolt valitud paigas, pead riigimaal taotlema loa kohalikust **metskonnast**. Elavat tuld võid teha vaid juhul, kui **lõkkekoht** on metskonnaga kooskõlastatud.

Mingil juhul ei tohi lõket süüdata tuleohtlikel aladel:

- ◆ metsas;
- ◆ **kuluheinaga**, tuleohtliku põõsastikuga (kadakas), poolpõõsastikuga (kanarbik, sookail, põõsasmaran) või **kuivanud rooga** kaetud aladel;
- ◆ turbapinnasel.

Tuleohtlik aeg
tuleohtlikul alal

◆ **algab kevadel** pärast lume sulamist ning **lõpeb sügisel** vihmaste ilmade saabumisel.

Tuleohtlikul ajal on
tuleohtlikul alal keelatud:

- ◆ **suitsetamine ja lõkke tegemine**, välja arvatud selleks ettevalmistatud ja tähistatud koht;
  - ◆ **kulu** põletamine.
- Omavalitsused** võivad nende territooriumil nende paiknevad metsad ja rabad põua ajal külastajatele **täielikult sulgeda**.

Häving!

Koos puudega **hukkuvad** metsatulekahjus:

- ◆ alustaimestik;
- ◆ **linnud** ja nende pesad;
- ◆ paljud metsloomad, sh putukad.

Lõke **turbapinnasel** võib tekitada eriti **ohtliku põlengu**. See levib **kiiresti** ja seda on väga **raske** kustutada.

Mitme meetri paksuses **turbakihis võib tuli kaua hõõguda** ja uusi metsatulekahjusid põhjustada.

Igal aastal puhkeb Eestis mitusada **metsatulekahju**.

Kui avastad järelevalveta jäetud lõkke või põlengu, mida **pole asunud kustutama, oled kohustatud**

- ◆ teatama sellest **hädaabinumbril 112**. Teata sellel numbril ka looduses leitud **lõhkekehadest**.

Kui oled tulekahju **ise kustutanud**, siis teata sellest kindlasti **mobiil- või lauatelefoniga numbril 112**. Kõige sagedamini põlevad **Põhja–Eesti ja Lääne–Eesti metsad**, sest:

- ◆ seal liigub **rahvast** eriti rohkesti;
- ◆ tihtilugu süüdatakse **lõke** või põletatakse **kulu** tuletegemise keelust hoolimata.

Piknikupidajate lõhutud **pudelite killud** koondavad päikesekiiri ja on põhjustanud suuri **tulekahjusid**.

Maapinnast kõrgemale asetatud **põletite** (priimus, gaasipliit jms) kasutamine ei eelda küll loa taotlemist, kuid ole sellegipoolest tähelepanelik ja ettevaatlik. **Tallinna ümbruses** süttib mets rohkem kui **100 korda** aastas.

Soojal sügisel võib kahjutuli puhkeda veel oktoobriski – **Soomaal** süütas kalameeste lõkkease rahvusparki luha.

LOODUSANNID

Igäihe õigus lubab metsaomaniku huve kahjustamata korjata riigimetsas ja tähistamata erametsas marju, seeni, pähkleid, dekoratiivoksi, ravimtaimi ja dekoratiivtaimi või nende osi.

Eesti on tuntud rikkalike **seenemetsade** ja heade **marjamaade** poolest. Siin võid korjata ka **metsmaasikaid**, mille kohta Kesk-Euroopas öeldakse – **haruldane ja kallis**.

Häid **mustikametsi** leidub Eestis üle **7000** hektari. Soodsal aastal on nendelt maadelt võimalik korjata koguni **3500** tonni mustikaid.

Häid **pohlametsi** on ühtekokku ligemale **2000** hektarit. **Rikkalikul saagiaastal** on võimalik neid marju korjata üle **200** tonni. **Jõhvikaid** kasvab Eestis ligemale **22 000** hektaril. Kuremarju on võimalik saada **6000** tonni aastas.

Metsas korjatakse ka maasikaid ja vaarikaid, rabas aga murakaid.

Mustikas ja pohl

Nende taimed on botaanikute keeles puhmad, mis hakkavad vilju kandma alles 15 aasta vanuselt. Marju korjates väldi:

- ◆ okste **vigastamist ja murdmist**;
- ◆ metsamarjade korjamist **metallist kühvliga**. Kui **hoolimatuid marjulisi** liigub rohkesti, võidakse taimedele ja omanikule **suurt kahju** tekitada.

Lubatud

ja keelatud

Tähistatud eramaal liikumiseks ja tegutsemiseks pead saama

loa **maaomanikult**. Eraomanikul on õigus

◆ **keelata** oma valdustes loodusandide, näiteks metsamarjade **korjamine**.

Niisugune tegevus võib kahjustada omaniku **majandushuve** või häirida tema **kodurahu**.

Ka **luba omades** liigu metsas **püsivaid jälgi jätmata, tuleohutuse** nõudeid järgides.

Igäühe õigus ei kehti era- või riigimaale rajatud **marjaistandikes**. **Pajukoor, korvivitsad, männikasvud, vaikjms** on toore, mille kogumist igäühe õigus ette ei näe.

Eesti metsade kõige vitamiini- ja mineraalaineterikkam mari on **mustikas**. Mustikas parandab **nägemist**, seepärast kasutatakse neid marju ka **lendurite ja kosmonautide** toidus.

Kaitsealused

Eestis kasvab kaunite õite või lehestikuga taimi, mida sageli küll korjatakse, kuid mis tegelikult kuuluvad kaitstavate liikide hulka. Eestis leidub ka rohkesti mitmesuguseid kivistisi, mida paljud kollektsionäärid oma kogudes näha soovivad, kuid mis seaduse kohaselt kuuluvad kaitstavate kivististe hulka.

Kaitsealused

- ◆ **taimed** jagunevad kolme kategooriasse (vt lk 30–31);
- ◆ **kivistised** jagunevad kahte kategooriasse (vt lk 32).

Mõned praeguseks kaitse alla võetud taimed levisid Eestisse erinevatel kliimaperioodidel ja on seetõttu meie taimestiku kujunemisloo elavateks tunnistajateks.

Inimkonna ühismure

Mõistes meie planeedi liikiderohke elustiku säilitamise tähtsust, võtsid **157 riiki** (nende hulgas ka Eesti) **1992. aastal** Rio De Janeiros vastu **bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni**.

Dokument käsitleb

◆ bioloogilise mitmekesisuse kõiki valdkondi: **geneetilisi ressursse, liike ja ökosüsteeme**.

See on **esimene ülemaailmne** laiahaardeline lepe, milles meie **planeedi elustiku mitmekesisuse** kaitsmise vajadust on tunnustatud **inimkonna ühise murena**.

- ◆ **20. sajandil** suurenes maakeral **taimede väljasuremise** kiirus vähemalt **1000** liigini aastas;
- ◆ planeedi **taimestiku mitmekesisuse** vähenemine seab ohtu üha arvukamaks muutuva inimkonna **toiduga kindlustamise** ja tõhusate **ravimite** tootmise;
- ◆ **üks neljandik** Põhja–Ameerikas ja Euroopas turustatavatest ravimitest sisaldab **taimedest saadud toimeaineid**.

Looduse mitmekesisust ähvardavad uued katsumused. Ülemaailmse Loodusfondi (WWF) 2000. aasta suvel valminud raportis öeldakse, et **kliima soojenemise** tõttu satub ohtu **kolmandik** Maa looduslikest kooslustest.

Kaitstavad taimed

I kategooria kaitsealused liigid:

- ◆ kõige rangemat kaitset vajavad **22 taimeliiki ja 10 loomaliiki**;
- ◆ iga taime kohta on Eestis teada vaid kuni **viis leiukohta**;
- ◆ kõik taimed on suure teadusliku väärtusega;
- ◆ näiteks **kobarpea, lääne-sõrmkäpp, odajas astelsõnajalg**.

Lääne-sõrmkäpp

Keelatud on I kategooria kaitsealuste taimede loodusest eemaldamine ja kasvatamine tehistingimustes.

Müür-raunjalg

II kategooria kaitsealustest **käpalistest** on tuntumad kärbesõis, jumalakäpp, balti sõrmkäpp, tõmmu käpp, valge ja punane tolmpä.

II kategooria kaitsealuste taimede ja seente korjamine ning tehingud nendega on keelatud.

II kategooria kaitsealused on

- ◆ **145 taime-, 24 seene- ja 59 loomaliiki.**

Ka sellesse kategooriasse kuuluvad taimed on teadusele väga olulised. Eesti flora **kujunemislöö** kirjeldamisel on eriti tähtsad **Saaremaa robirohi, eesti soojumikas, jugapuu, luuderohi jt.**

III kategooria kaitsealused on

◆ 43 taime-, 6 seene-
ja 230 loomaliiki.

Siia kuuluvad **taimed** on
üldiselt laia levikuga;
kaitse alla võtmine
tuleneb vajadusest
**ennetada nende
hääbumist.**

Eriti suurde ohtu on sat-
tunud ilu- või ravim-
taimena kasutatavad liigid
– **kaunis kuldking,
hall käpp, käokeeled,
neiuvaibad, vesiroosid,
kollad jt.**

Kaitse all on ka **mets-
õunapuud, metspirni-
puud ja künnapuud.**

Rand-ogaputk

**Ära korja tundmatuid taimi! Kui sulle hakkab
meeldima midagi väga erilist, siis jäta see parem
kasvama, sest tegemist võib olla kaitsealuse liigiga.**

Seadus keelab:

- ◆ **III kategooria** kaitsealuste taimede ja seente kasvukohtade kahjustamise;
- ◆ taimede ja seente **korjamise ulatuses**, mis ohustab liigi säilimist kasvukohas;
- ◆ igasugused **tehingud** nendega.

Sulle tundmatud taimed võivad olla ka **mürgised.**

Ohtlikud mürktaimed on näsiniin, koerputk, mürkputk, surmaputk ja jugapuu.

Igäühe õigus lubab sul korjata dekoratiivoksi, ravimtaimi, dekoratiivtaimi või nende osi.

Ebameeldivuste vältimiseks

◆ peaksid teadma **iga kaitsealuse kategooria** kõige tähtsamaid ja eriti kaunite õitega esindajaid.

Kaitstavad kivistised

Eesti aluspõhja **kivistised on 350–550 miljoni aasta** vanused vanaaegkonna mereloomade jäänused. Kõik **silmaga nähtavad kivistised on makro-kivistised** ja kuuluvad II või III kategooria **kaitsealuste objektide hulka**.

Suurim Eestist leitud trilobiit on 25 cm pikkune.

Kolleksionäärid!

Seadus keelab:

◆ **II kategooria** kaitsealuste kivististe või mineraalide kahjustamise, **looduslikust asukohast eemaldamise** ja tehingud nendega;

◆ **III kategooria** kaitsealuste kivististe või mineraalide **kahjustamise** ning tehingud nendega.

Kivististe **väljaviimiseks** Eestist tuleb taotleda luba Keskkonnaministeeriumist. **Kõikide kivististe** Eestist väljaviimisele peab eelnema nende **teaduslik ekspertiis**.

Tartu Ülikooli ja Eesti Loodusmuuseumi väljapanekud annavad parima ülevaate Eestis leiduvatest kivististest.

Meriskorpionide kollektsioon on haruldane **kogu maailmas**.

Põhja–Eesti pankrannikul ja Lääne–Eesti saartel leidub rohkesti geoloogilises minevikus elanud organismide **kivistunud jäänuseid**.

Enim levinud III kategooria kivistisi on **trilobiidid**.

Nad olid valdavalt **3–5 cm pikused kitiinkestaga kaetud loomad**.

Lääne-Eestis ja saartel leiduvad **kivistunud korallid** on jäänused ajast, mil Eesti alal laius troopiline meri. Lõuna-Eestist leitud **370 miljoni** aasta vanuse **amfiibi** lõualuu kivistunud tükid aitavad teadlastel mõista meie eellaste veest **maismaale elama asumise üksikasju**.

Mine seenele!

Eestis algab seenehooaeg juba **kevad**el, aprillis, mil metsas saab korjata **kogritsaid ja mürkleid**. Kahjuks tuntakse **kevadseeni** vähe. Hea söögiseen on näiteks **kurrel**. Need kurrulise kellukja kübaraga mürkleid meenutavad seened kasvavad **niisketes metsades haabade all**.

Silmaga nähtavaid seeni kasvab Eestis ligi 3000 liiki. 1/10 neist on söödavad, kuid korjatakse umbes 20 liiki.

Ehkki **punane kärbseseen** on mürgine, pole mõistlik teda jalaga **puruks lüüa, sest**

- ◆ see metsakaunitar elab **sümbioosis** puudega ja soodustab nende kasvu.
- ◆ Sama kehtib ka paljude teiste seente kohta.

Kindlasti näed sa metsa all mitmesuguseid sulle tundmatuid liike. Jäta nad kasvama! Pahatihti juhtub, et tundmatu seen on mürgine.

Seenemürgitusi esineb Eestis igal aastal.

- ◆ Neid põhjustab peamiselt **tundmatute seente proovimine**.
- ◆ Raskeid **seenemürgitusi** tekitavad **valge ja roheline kärbseseen**, mõned **vöödikud** ja **punakas narmasnutt**, ka kupatamata ja loputamata **kevadkogrits**.

◆ Kellukja kübaraga **punakas narmasnut** on kesksuvel kogu Eestis levinud liik. Need **mürgised** seened kasvavad peamiselt **parkides ja asulates**. Vahel korjatakse neid **pilvikute pähe**.

Sõltuvalt seenemürgi liigist ilmnevad **mürgitusnähud** 30 minuti kuni 48 tunni, **kärbseene** mürgituse korral 30 minuti kuni 3 tunni möödudes. **Seenemürgituse tunnused on**

◆ iiveldus, oksendamise, kõhuvalu ja -lahtisus, süljevoolus, higistamine, nõrkus, silmaavade ahenemine.

◆ **Raskel juhul lisanduvad** joobeseisundit meenutav erutus, valud maksa piirkonnas, nahakollasus, krambid, teadvuse kaotus.

Mürgituse korral:

◆ tee **maoloputus** leige veega või soodaveega;

◆ **tühjenda** magu ja soolestik seenetoidust;

◆ anna juua **aktiivsõe** vesilahust;

◆ hoi **maosisu**, seente ja seenetoidu jäänused alles analüüsiks;

◆ pöördu võimalikult kiiresti **arsti poole**.

Ära korja seeni linnade ja asulate haljasaladel ega suurte maanteedel lähistel, sest seened koguvad **autode heitgaasidest** endasse raske- ja mürgiseid ühendeid.

◆ **Kohtla–Järvel ja Ida–Virumaa kaevanduste piirkonnas ei tohiks üldse seenel käia.**

Jäta korjamata ussitanud seened. Ilmtingimata pole vaja nuga kasutada –

◆ **murra** seen kannalt, **niidistik** jäta aga terveks.

Saaremaale, Kaali meteoriidikraatri lähedale on kavas rajada meie planeedi kolmas **seenekaitseala**. Seal kasvab neli Eesti Punasesse Raamatusse kantud liiki ning üks terves Põhja-Euroopas äärmiselt haruldane seen – **lilla põdramokk**.

Lääne-Virumaal asuvas **Sagadi Looduskoolis** on võimalik õppida **seentega värvimist ja seenepaberi valmistamist**.

PUUGIOHT

Puugid on ämbliku-
laadsed, ämblike ja
skorpionide sugulased.
Eestis on levinud võsa-
puuk ja laanepuuk.
Puugid levitavad ohtlikke

nakkushaigusi – puuk-
entsefaliiti ja puukborrelioosi. Puugihooaeg kestab
tavaliselt aprillist oktoobrini. Siis on kogu Eestis suur
nakatumisoht. Soojad talved võivad põhjustada naka-
tumisohu suurenemist – enamik puuke elab talve üle ja
kevad on haiguselevitajaid rohkem. Puukide arvukust
suurendavad ka sööti jäetud põllud ja metsaservad, kus
kasvab kõrge rohi. Puugid muutuvad aktiivseks, kui
ööpäeva keskmine temperatuur ulatub +7 kraadini.
Püüa puugist võimalikult kiiresti lahti saada!

Metsas olles

◆ kontrolli end **iga kahe tunni** tagant. Algul liigub puuk mööda keha, otsides **õrna nahaga kohti**.

Nendeks on kõrvatagused, kubemepiirkond, kaenlaalused ja põlveõndlad.

Puuk tungib naha sisse, **pea ees**. Kui puuk õnnestubki **tervena välja tõmata**, tuleb edaspidi kindlasti jälgida oma seisundit.

Puukentsefaliiti haigestumise tunnused:

◆ kõrge palavik, peavalu, uimasus ja oksendamine.

Pöördu viivitamatult arsti poole!

Inimene, keda puuk on hammustanud, peaks olema 1 kuu **arsti järel eelvalve all**.

Puugist vabanemine

Kehale kinnitunud puugi eemaldamiseks:

◆ kasuta peeni **pintsette**;
◆ haara puugist nahale võimalikult **lähedalt** ja tõmba ta **vastupäeva keerates** ettevaatlikult välja.

◆ Määri hammustuse jälge **joodi, briljantrohelise** või muu desinfitseeriva ainega.
NB! Kui tõmbad otse, võib puugi **pea** naha sisse jääda ja sul tuleb minna arsti juurde. Vastupidiselt üldlevinud arvamusele **ei tohi**:

◆ määrada nahasse tunginud puuki **õli või piiritusega**;

◆ väljatõmbamise ajal **suruda sõrmedaga** puugi kehale. Teata puugihammustusest arstile!

Kaitesüstimine

Puukentsefaliidi suhtes võid end muretumalt tunda pärast **vaktsineerimist**:

◆ esimesed kaks süsti annavad **immuunsuse** üheks hooajaks;

◆ **pärast kolmanda süsti** saamist kestab immuunsus kolm aastat.

Vaktsineerimiseks

pöördu perearsti poole või küsi infot linnades asuvatest **perearstikeskustest**.

Viimasel ajal on Eestis registreeritud üle **600 puukborrelioosi** ja üle **200 puukentsefaliiti** haigestumise aastas. **Halvemal juhul** võib puukentsefaliidi viirus põhjustada raske **ajukelmepõletiku**, mis

- ◆ võib jätta vaimse kahjustuse;
- ◆ võib viia halvatuseni.

Kaitesüstimisega tuleb alustada juba **varakevadel**.

Puugist tuleb kiiresti vabaneda ka borrelioosinakkuse vältimiseks.

Puukborrelioosi põhjustavad bakterid

◆ elavad keskmiselt **iga kolmanda** puugi seedekulglas.

Esialgu areneb haigus varjatult ja salakavalalt.

Nahale kinnitunud puugi **pisikutel** kulub inimese orga n i s m i ülekolimiseks tavaliselt **kaks ööpäeva**.

Karda puuki

Puukborrelioosi vastane vaktsiin Euroopas **puudub**.

Seetõttu

◆ tuleb **puugihammustust** karta ka neil, keda on süstitud puukentsefaliidi vastu.

◆ Metsas olles ja metsast tulles **kontrolli hoolikalt** ennast, sõpru ja lapsi – ega puuk pole külge hakanud?

1–4 nädala pärast tekib **hammustuskohale** paarisentimeetrise läbimõõduga **punane laik**, mis pidevalt laieneb. **Löövet märgates** pöördu kohe arsti poole, et tõkestada borrelioosibakterite edasist levikut oma kehas.

Puukborrelioos võib kaasa tuua **närvikahjustusi ja liigestehaigusi**. Kui tunned **üldist nõrkust ja luud valutavad**, võib oletada puugihammustusest saadud borrelioosi.

Puugi ründe
vältimiseks:

- ◆ kanna **pikkade varrukatega** riideid;
- ◆ hoi a **püksisääred** jalanõude sees;
- ◆ pane **müts pähe!**

Kehale või riitele võid pihustada ka **repellente**.

◆ Need on keemilised **putukatõrjevahendid** mida saad osta keemia- või kodukaupade poest.

Õigeaegselt tehtud **kaitseüstid** ja kirjeldatud ettevaatusabinõud võimaldavad **puugiohtu** tublisti vähendada.

Puukentsefaliidi vastu on igal aastal saanud tuhanded inimesed täieliku, **kolme süstiga** kaitse. **Keegi neist** pole pärast puugi hammustust sellesse tõppe jäänud.

ERAMAAL JA ERA- METSAS

Eestis on üle 50 000 erametsaomaniku. Maareformi tulemusena suureneb nende arv 100 000ni.

Eraomanike

käsitusse antakse kuni 62% Eesti rohkem kui 2,2 miljoni hektari suurusest metsamaast. Tavalisele metsaomanikule kuulub ligemalt 10 hektarit. Kuid leidub ka tunduvalt suuremate metsamaade valdajaid.

Nii nagu riigimetsas, võid ka tähistamata eramaal liikuda päikesetõusust loojanguni.

Erinevalt riigimetsast
**võib aga erametsal taba
ees olla –**

◆ **tähistatud** eramaal ja
erametsas tohid liikuda
üksnes **omaniku loal**.

◆ Eramaa **tähistatakse**
märkide, siltide, kirjade
jmt omaniku valitud
vahenditega.

Eramaal või erametsas loaga viibides peaksid siiski
vältima

◆ liikumist ja telkimist **niitmata heinamaal** või mõnes
teises paigas, kus võid maaomanikule kahju tekitada.

Ka eramaadel leidub **ettevalmistatud laagrikohti**. Nende
kasutamine võib olla **tasuline**. Viibimine kohaliku elaniku
taluõues või aiamaal ei ole lubatav

◆ isegi juhul, kui see on **piirdeta ja tähistamata**.

◆ Hoonetest vähemalt **150–200 meetri** kaugusele
hoidudes näitad, et oled omanike kodurahu austav
inimene.

Eramaal asuvate **kaitsta-
vate loodusobjektide või
kultuurimälestiste
juurde** minekut mööda
tavapärasest teed

◆ peab maaomanik
võimaldama kõigile
päikesetõusust loojan-
guni.

◆ Kui kaitstav loodusob-
jekt või kultuurimälestis
asub **taluõues**, võid
sellega tutvuda üksnes
maaomaniku loal ja
tema määratud ajal.

Luba pead küsima ka siis, kui tahad **talukaevust** vett
võtta. **Loodusandide korjamisest** eramaal ja erametsas
loe lk. 28.

VEETEEDE JA KALLASRADA

Ühest hektarist suurema pindalaga järvi ja veehoidlaid on Eestis ligikaudu 1200. Enamiku järvede sügavus on alla 10 meetri. Eesti sügavaim on Rõuge Suurjärv – 38 m. Eesti kõige omapärasema tekkega on Kaali järv Saaremaal – see on moodustunud meteoriidikraatrisse. Peipsi järv kuulub Euroopa suurimate hulka. Vooluveekogusid (jõed, ojad ja magistraalkraavid) on küll üle 7000, ent 10 kilomeetrist pikemad on vaid 420. Enam kui 50 km pikkusi jõgesid on kõigest 38. 100 km pikkusi ja pikemaid jõgesid võib kokku lugeda vaid 9. Pikim on Pärnu jõgi – 144 km. Rannajoon koos poolteise tuhande saarega annab kokku ligikaudu 3794 km. Mandri rannajoon moodustab sellest umbes kolmandiku ehk 1242 km.

Avalikult kasutatavad veekogud

Kõik riigile või omavalitsustele kuuluvatel maadel asuvad veekogud või nende lõigud on **avalikud veekogud**.

Avalikult kasutatavate veekogude **nimekiri**

◆ on kinnitatud **Eesti Vabariigi valitsuse** määrusega 18. juulist 1996 ja avaldatud Riigi Teatajas.

◆ Nimekirja on kantud ka **eramaal** asuvad **avalikuks kasutamiseks** määratud veekogud.

Paadiga sõites või veekogude kallastel liikudes arvesta sellega, et:

◆ need on koduks paljudele **linnuliikidele**;

◆ enim pesitsetakse toidu- ja taimestikurikastel järvedel.

Näiteks **Tihu järvel**

Hiiumaal on läbi aegade pesitsenud **30 linnuliiki** seitsmest seltsist.

Eestis nähtud linnuliikide seas on

◆ üle 200 siin **alalise** haudelinnu;

◆ kümme **kond juhuslikku** haudelindu;

◆ rohkem kui **30 läbirändajat**.

Arusaamatuste vältimiseks soovitame omanikel tähistada eramaadel asuvate ja avalikuks kasutamiseks määratud veekogude peamised juurdepääsuteed.

Avalike veekogude ja avalikuks kasutamiseks määratud veekogude äärset kaldariba nimetatakse **kallasrajaks**.

◆ **Laevatatavatel veekogudel** on selle laiuseks **10** meetrit, **teistel veekogudel** **4** meetrit.

Kallasrada võib igäüks kasutada veekogu ääres liikumiseks ja seal viibimiseks, kalastamiseks ning veesõidukite randumiseks. Mitte keegi ei tohi mis tahes kaalutlustel kallasrada sulgeda.

Kallasrajal olles tea:

◆ kallasraja olemasolu ei anna õigust sildumiseks ja paadi sidumiseks eraomaniku **tähistatud** paadisilla külge;

◆ **suurvee ajal** ulatub kallasrada 2 meetri kaugusele veepiirist.

Kallasrajal paiknevatel **karjaaedadel ja taradel** peavad olema väravad.

Kallasrada puudub eramaadel asuvatel veekogudel, mis pole Eesti Vabariigi valitsuse kinnitatud avalikuks kasutamiseks määratud veekogude nimekirjas.

Avalikel ja avalikuks kasutamiseks määratud veekogudel on **lubatud**

◆ **kalapüük** (ilma kalastuskaardita) kallasrajal olles või veekogul viibides **ühe lihtkäsiõngega**.

◆ **Kalastuskaardi** omanik võib kasutada talle kalapüügieeskirjadega lubatud püügivahendeid.

Kalastuskaarte müüvad maakondade ja linnade keskkonnateenistused.

Kalaliikide arv Eesti järvedes ulatub **40ni**, jõgedes elab **31** liiki kalu. Kõige sagedamini rõõmustavad kalastajaid **ahven ja haug, särg ja koger**.

Merele minnakse esmajoones **lõhet või forelli** püüdma. 2000. aasta aprillis tõmmati Saaremaal Tagalahest välja tõenäoliselt **suurim** Eesti vetes püütud **meriforell**. Kala kaalus **8,6 kg** ja ta pikkuseks mõõdeti **87 cm**.

Skuutrid

Iga aastaga suureneb Eestis inimeste hulk, keda köidab sõit **mootorpaadi või skuuriga**. Tavakohaselt võib neid **kasutada**

◆ **100 hektarist** suuremal järvel;

◆ **10 meetrist** laiemal jõel.

Viimastel aastatel on **kohalikud omavalitsused** keelanud või piiranud paljudel veekogudel skuurritel **“ratsutamise”**.

Neid veesõidukeid **ei tohi kasutada:**

- ◆ **järvedel**, kus kasvab **haruldasi veetaimi**;
- ◆ kevadest kuni kesksuveni kalade **koelmukohtades**;
- ◆ **supelrandades** ujumiseks märgistatud alal;
- ◆ **varajastel** hommiku- ja **hilistel** õhtutundidel;

Veetsikkel

Skuuter või jet on kiire ja võimas veesõiduk, mille tekitatav **vibratsioon ja lainetus**

◆ keerutab üles **muda**, purustab väikejärvedes ja madalates merelahtedes **veetaimestiku**;

◆ hävitab kalade koetud **marja**, kalamaimud ja zooplanktoni.

Skuutrite põhjustatav **müra**

◆ tekitab **stressi** mitte ainult inimestel, vaid ka **vees elavil organismidel**.

Kirjeldatud asjaolud võivad põhjustada **suuri ja ettearvamatuid muutusi** veekogu elustikus.

Skuutritele on seatud piirangud ka **kaitsealadel**. Lahemaa rahvuspargis on sõit **keelatud**

◆ **kogu akvatooriumil**, v.a Käsmu laht, Pedassaare neeme ja Vergi vaheline ala.

Enne skuurile istumist

◆ **selgita välja**, kas selles paigas on skuuriga kihutamine lubatud.

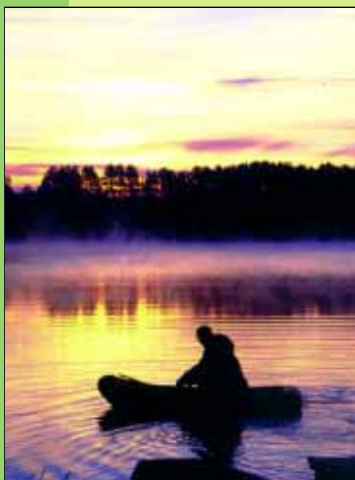
Veesõidukite juhid on **kohustatud**

◆ **vältima kala-koelmuid** ja veelindude pesitsuspaiku.

Kahjuks ei ole kõik kaitset vajavad alad veel **nõuetekohaselt tähistatud**, mistõttu ole ka ise võimalikult tähelepanelik ja teistega **arvestav**.

◆ Püüniste **ületamine** mis tahes veesõidukiga on keelatud.

◆ **Kalapüünised** peavad olema tähistatud valitsuse kinnitatud **kalapüügieskirjades** märgitud viisil.

Vähkide kaitseks

Eesti jõevähid elavad selgeveelistes hapnikurikastes veekogudes.

Vähikatk on nende **arvukust** suuresti vähendanud.

Vähikatkuseene eosel **kanduvad edasi** peamiselt püüniste ja paatide kaudu.

Enne kui **lähed** ühest veekogust teise

◆ **desinfitseeri** püünised ja paadid.

◆ Hoia neid **päikese käes** või pilvise ilmaga **tuulises kohas!**

Jõevähkide **püüdmiseks**

◆ osta luba **maakonna** keskkonnateenistusest.

◆ **Vähipüügi hooaeg** kestab 25. juulist kuni 25. septembrini.

Lubatud püügivahendid on **vähinatt ja vähimõrd**.

Trahv loata püügi eest **võib ületada keskmist kuupalka**, lisaks nõutakse sisse **kahjutasu iga püütud vähi eest**.

Kui märkad veekogus **katkust nakatunud** vähke, siis **teata** sellest maakonna **keskkonnateenistusse**.

Telefoninumbrid leiad kaardi tagaküljelt.

Vähikatk on jõevähke hävitav seenhaigus, mis toodi 19. sajandi lõpul

Põhja–Ameerikast koos nakatunud isenditega

Itaaliasse. Sealt levis see 20. sajandi alguseks peaaegu **kõikjale** Euroopas.

◆ **Eestis** esines XX sajandil **vähikatku puhanguid** korduvalt (välja arvatud saartel).

◆ Viimane suurem katkupuhang 1985. aastal hävitas vähid **mitmekümmes** veekogus.

◆ Tänapäevaks on Eestis selle haiguse laastamistöe oluliselt vähenenud, ent vähkide **katkulaadset suuremist** on esinenud ikka veel mõnedes jõgedes ja järvedes.

2000. aasta suvel surid vähid massiliselt **Harjumaal Vääna jões**.

Haigestunud loomade silmaga nähtavad **tunnused:**

◆ **kangestunud** lakk;

◆ vähid kõnnivad justkui **puujalgadel**;

◆ **tulevad** urgudest **välja** päeval.

Vähikatk ei ole inimesele ohtlik.

Uju ohutult

Viimastel aastatel on **vesi Eesti randades** oluliselt puhtamaks muutunud. Seetõttu meelitavad merelähed, jõed ja järved **ujuma** üha suuremat hulka inimesi.

Põhjamaadega võrreldes on Eestis toimuvate **veeõnnetuste arv** väga suur. **1999. aastal** uppus **100 000** inimese kohta

- ◆ Eestis **11,3**, Soomes **3,3**, Norras **3,2** ja Rootsis kõigest **1,5 statistilist inimest**.

Aasta 2000 oli Eestis viimase saja aasta parim – 100 000 kohta oli uppunud **6,2**.

Eesti Vetelpäästeühing soovitab ujumisega alustada:

- ◆ kui vesi on soojenenud vähemalt **18 kraadini**;
- ◆ kui **õhutemperatuur** ulatub üle **20 kraadi**.

Eriti ettevaatlik ole **sukeldumisel** ja ujumissillalt **vette hüppamisel**, sest

- ◆ sügaval on vesi **tunduvalt külmem** kui pinnalähedastes kihtides.

Kahjuks **unustatakse** veemõnude nautimisel **ohutunne** üsnagi sageli – hüpatakse, pea ees, vette ka **tundmatu põhjaga veekogus**. Tihti minnakse lainetesse **viinasooja pead** jahutama. Leidub ka **kihlvedude peale** surma ujujaid.

Eesti Vetelpäästeühing teatab:

- ◆ raskeid vigastusi on põhjustanud **sildadelt, tammidelt või puudelt** sooritatud uljad vettehüpped;
- ◆ igal suvel saab **eluohutlikke traumasid** (kaela- või seljalülide murd/nihetus) keskmiselt **10–20 noort meest**.
- ◆ Mõned **surid**, mõned jäid **ratastooli**, mõned pikaks ajaks **arstide hoole alla**. Saatuslik on ujumisoskuse **ülehindamine, ujumine ohtlikus kohas, suure laine**, öösel ja üksinda. Külmas vees võivad tekkida **krambid!**

Hukutav mudajärv

See juhtus

Ida–Virumaal. Ema lubas oma üheksa-aastase tütre **mudajärve** suplema, ise jäi aga **kaldale**.

- ◆ Ootamatult sattus laps **sügavasse vette**.
- ◆ Paanikas **ema** tõttas tütrele appi...
- ◆ Järvel toimuvat nägi 24aastane **noormees**.
- ◆ Kahjuks ei võimaldunud temagi ujumisoskus **ema ja tütart päästa**.

Kõik kolm uppusid.

Ära võta randa kaasa **klaastaaras** jooki ja toitu. **Klaasi-killud** rannaliivas ja veekogu põhjas on **väga ohtlikud**.

◆ Igal aastal pöördub traumapunktidesse mitukümmend **läbilõigatud jalakõõluste ja vigastatud veresoontega** inimest.

Eesti Vetelpäästeühingu andmeil upuvad suvel maal olles ka hea ujumis-
oskusega **linnalapsed**, sest

◆ nad on harjunud bas-
seiniga, kus **väsides** saab
toetuda rada märgistavale
liinile või **basseini seinale**.

◆ Meres, jões või järves
seesugused **võimalused**
tavaliselt puuduvad.

**Enne loodusliku veekogu juurde minekut õpeta laps
ujuma ja vee peal puhkama! Jälgi randades ja
supluskohtades üles seatud infolippe! Uju paralleelselt
kaldaga, kuni rinnuni vees!**

◆ **Punane plagu** annab
märku otsesest ohust – liiga
külmast veest, kõrgest lainest,
tugevast või puhangulisest
tuulest, ohte peitvast kaldast.
Punast lippu nähes **ära vette
mine!**

◆ **Kollane lipp** teavitab või-
malikust ohust – muutuvast
tuulest, jahedast või sügavast
veest. **Kehva ujumisoskusega**
ei soovita vette minna!

◆ **Roheline lipp** – probleeme pole, naudi suverõõme!

Värviline lipp rannal ei tähenda vetelpääste olemasolu.
Iga rändur peaks tundma uppumisohtu sattunud
inimese päästmise põhilisi võtteid ja teadma sedagi, et
lapsi elustatakse teisiti kui täiskasvanuid.

Jälgi ujumisala piiravaid tähiseid!

◆ **Esimene poi** märgib vee sügavust **1,7 m**;

◆ **teine poi** tähistab vee sügavust **2,5 m**.

Poid pole mõeldud **lastele hullamiseks** ega vettehüppe platvormiks!

Väljaspool poidega märgistatud ala on ujumine keelatud. Ohtu sattudes või märgates ohus olevat kaasujajat, anna märku valjuhäälselt ja tähelepanu püüdvalt!

POLÜGOONIL, MATKARAJAL, KAITSEALAL

Kaitsejõudude käsutusse antud aladele on **pääs suletud** seal toimivate **õppuste ajal**. Elanikke teavitatakse sellest meedia vahendusel ja tähistega looduses.

Õppe-, matka- ja orienteerumisradade maha-märkimisele peab eelnema **kokkulepe** maaomaniku või maavaldajaga. Nendel radadel kehtib **igäihe õigus**: võid kõndida jalgsi või kasutada **märkidega lubatud liiklusvahendeid**.

Mine kõigepealt kaitseala keskusse, infopunkti või võta ühendust maakonna keskkonnateenistusega. (Vaata kaardi tagaküljelt!)

◆ Tutvu kaitsealal **kehtivate nõuetega**.

Igal kaitsealal toimib sellele **ainuomane kaitse-eeskiri**.

Eesti kaitsealade süsteemi

moodustavad

◆ rahvuspargid, looduskaitsealad, maastikukaitsealad (looduspargid) ja programmialad.

Kõikidel **kaitsealadel**

◆ kehtivad liikumiseks ja tegutsemiseks teatud **piirangud**.

◆ Kaitsealade üksikutes osades viibimine võib olla **keelatud**.

Kaitsealade kaitsekorraldajale (valitsejale) on antud õigus **sulgeda teed**, mis viivad kinnisele territooriumile – näiteks **loodusreservaati**.

Kaitseala keskus või maakonna keskkonnateenistuses saad teada:

- ◆ kus võid ööbida ja kus tohid lõket teha;
- ◆ missugustes veekogudes lubatakse kala püüda, millistel sõita mootorpaadi või skuuriga.

Rahvuspark on erilise rahvusliku väärtusega kaitseala

- ◆ looduse ja kultuuripärandi, bioloogilise mitmekesisuse, maastike ja rahvuskultuuri kaitsmiseks, uurimiseks ning tutvustamiseks.

Looduskaitseala on moodustatud

- ◆ haruldaste või hävimisohus olevate taime- ja loomaliikide ning nende elupaikade säilitamiseks ja uurimiseks.

Eesti rahvusparkide – Lahemaa, Karula, Soomaa ja Vilsandi – territoorium on

- ◆ **põhiosas** avatud kõigile.
- ◆ **Loodusreservaatides** on inimeste liikumine ja igasugune majandustegevus keelatud.
- ◆ **Hooajaliselt võivad** mõned piirkonnad olla **suletud** – näiteks lindude pesitsemise ajal.

Maastikukaitseala (looduspark) on

- ◆ haruldase või Eestile iseloomuliku loodus- või kultuurimaastikuga kaitseala, mis on moodustatud looduskaitsealadel, kultuurilistel või puhke-eesmärkidel.

24. mail, **Euroopa kaitsealade päeval**, korraldavad Eesti looduskaitsealad lahtiste uste päevi, **talgu- ja õppepäevi**. Organiseeritakse **maastikumänge**, avatakse uusi **matkaradu**, allikate juurde või rabade vaikusesse viivaid **laudteid**.

Programmiala on

◆ seire, uurimis- ja haridustöö korraldamiseks moodustatud ala, mis võib olla seotud riikliku või rahvusvahelise programmiga.

Loodusreservaadid ja teised liikumiseks suletud alad peavad olema **tähistatud**.

Lahemaa Rahvuspargis paigaldati 2000. aasta suvel loodusesse **riiklikule standardile** vastavad liikluspiiranguga alade tähised.

Mootorsõidukite parkimine on kaitsealadel lubatud üksnes selleks ettenähtud kohtades.

Loodus puhtaks!

Viimastel aastatel on paljude Euroopa riikide rahvusparkides juurdunud **põhimõte:**

◆ **kõik, mille oled kaitsealale kaasa toonud, pead sealt lahkudes ära viima!** Loodetavasti võetakse niisugune põhimõte omaks **kõikjal üle Eestimaa.**

KUHU PANNA ÜLEJÄÄGID?

Matkates, looduses korraldatud kokkutulekul ja spordivõistlustel koguneb alati hulgaliselt mitmesuguseid olmejääke – paberit, klaasi, plastikut, riidetükke ja toidujäätmeid.

Juba **retkele asudes** mõtle, mida hiljem jäätmetega teha. Jäta **laagriplatsi maha** sellisena, et tahaksid ka ise samasse kohta **tagasi tulla**.

Lõkkes võib põletada

◆ **papist** taldrikuid, joogitopse ja üleliigseks osutunud paberit.

Lõkkes ei tohi põletada

◆ **plastikust** toidunõusid, kilekotte ja joogipudeleid – nende põlemisel eraldub **mürgiseid gaase**.

Kui näed looduses kellegi teise tekitatud **prügihunnikut**, **püüa see likvideerida või teavita kohalikku keskkonna-teenistust.**

Mõned kaevavad **maasse augu** ja matavad sinna läbiseigi kogu prügi, arvates ise, et sooritasid loodusele meelepärase teo.

Inimeste lahkudes

◆ ruttab **toidujäätmete lõhna** haistes kohale rebane või kährik, kes on eriti agarad lahtikraapijad.

◆ Varsti on kõik **söögiks kõlblik** kellegi kõhus ja muu praht metsa all laiali.

Ära loobi ülejääke veekogudesse! Roiskunud toit soodustab nakkusi levitavate bakterite paljunemist, veekogude põhja vajunud klaasi ja metallitükid põhjustavad raskeid traumasid.

Eesti Vetelpäästeühingu andmetel

◆ vigastavad end igal suvel **tuhanded puhkajad**.

◆ Eriti sageli astutakse **veekogu põhjas** vedelevatele plekkpurkidele ja muudele teravatele esemetele.

Matka lõppedes võta kaasa kõik, mida põletada pole lubatud ja mis loodusesse ei kuulu. Kui jäätad loodusesse prahti, võib politsei sind karistada 10 päevapalga suuruse rahatrahviga.

Olmeprahis leidub mitmesugust **tooret**.

◆ Paljudes Eesti linnades kogutakse seda **eri värvi konteineritesse**.

◆ **Plastiku** osa jäätmetes ulatub **10–20 protsendini**, moodustades sadu tonne korduvkasutatavat materjali.

Laagriplatsilt lahkudes pead olema kindel, et sa ei jäta kusagile vedelema **klaasikilde**, mis võivad põhjustada metsatulekahju (vt. lk. 26–27), tekitada inimestele ja loomadele **raskeid vigastusi**.

Kui mõne parkimisplatsi lähedal või kusagil mujal olmeprahi kogumise kohas juba **uputab**, siis

◆ ole mõistlik ja ära suurenda **üleujutust!**

Võimaluse korral informeeri tekkinud olukorrast kohalikku omavalitsust ja kaitseala valitsejat.

Ohtlikud jäätmed:

◆ kemikaalid, patareid, lambid, ravimid, putukamürgid, õlijäägid jms

◆ tuleb viia ohtlike jäätmete **kogumispunkti** (Vt kaardi tagaküljelt).

Mingil juhul ei tohi niisuguseid esemeid ja materjale laagriplatsile vedelema jätta, metsa alla poetada või tulle visata.

Eesti tahab jõuda “**reostaja maksab**” printsiibi rakendamiseni kõikjal – majanduses, olmes ja matkaradadel.

Loodusest võõrandumist püütakse asendada **säästva arengu** põhimõtetega ja **keskkonnanõudeid** arvestava käitumisega. Hea ettevõtmine on **maanteede puhastamise** talgud.

Paljudes Euroopa riikides puhastavad vabatahtlikud **maanteede äärde** loobitud prahti. Kõige tuntum **rahvusvaheline maanteede heakorraprogramm** kannab nime “Adopt a Highway”.

Talgud

Eestis alustati üleriigilist programmi “**Tee puhtaks**” 1999. aasta kevadel.

- ◆ Prügimäele on veetud tuhandeid **prahikotte**.
- ◆ On kogutud kümneid **tonne jäätisepabereid, plastpudeleid, plekkpurke** jms.

Igaaastased talgud soodustavad teedel ja teepeenardel vedeleva **rämpsu vähenemist**. Suhtumisega jäätmetesse näitad, kui võrd **austad** Euroopas tunnustatud **loodushoiu ja säästva arengu** põhimõtteid. **Maanteeservade** koristamise talgutel osaleb igal aastal tublisti üle **tuhande** õpilasest vabatahtliku.

Pinnasesse imunud keemilised ühendid ja patareidest eraldunud raskemetallid

- ◆ **kogunevad** taimedesse, marjadesse ja seentesse.
- ◆ Prügihunnikust imuvad ohtlikud jäägid **põhjavette**, looduslikesse **veekogudesse** ning satuvad lõpuks inimeste ja loomade **joogivette**.

Taolise ettevõtmise eesmärgiks on inimeste **keskkonnateadlikkuse suurendamine**. Võiksid oma sõpradelt ja tuttavalte küsida:

- ◆ kas sina oled **plastpudeleid** auto aknast välja visanud?

Loodetavasti hakkab **prügiloopijal** vähemalt ebamugav.

Autojuht!

◆ Liiklusõnnetuste vältimiseks ole **maanteepeenral koristavaid lapsi** märgates eriti tähelepanelik!

JAHIMEHED – JAHIALAL

Loodusradadel liikudes võid kohtuda ka jahimeestega.

Eestis peetakse jahti riigi- ja eramaadel, metsades ja põldudel, mererannas ja järveroostikes.

Lubatud jahipidamisviisid on:

◆ hiilimisjaht, varitsusjaht, peibutusjaht, ajujaht, urujaht ja uluki püüdmine.

Ajujahil on jahimees kohustatud kandma **punast või oranži pealiskuube**. Nähes metsas **jahipüssidega mehi**,

◆ küsi lähimalt jahimehelt, millal **aju lõpeb** ning millal võid oma teekonda jätkata.

Eriti ohtlik on liikuda piki kütiliini jahimeeste vahel – jaht on häiritud ning ka sinu elu on mõnevõrra ohus.

Kui punasesse riietatud mehed on **kobaras koos või autode juures jutuhoos**, siis aju parajasti ei toimu ja sa võid oma teed jätkata.

Ka siis, kui **jahimehed** hõigete saatel **sulle lähenevad**, jätka rahulikult oma tegevust.

Ära liigu

◆ ajajate ees samas suunas – siis väljud koos tagaetavate loomadega kütiliinile.

Varitsusjahiks on jahimehed ehitanud põldude või metsalagendike äärde **kõrgistmeid**.

Nähes sellel jahimeest –

- ◆ jätka oma teekonda.
- ◆ Tema on sind tõenäoliselt juba **märganud** ning ootab, et lahkusid vaateväljalt.

Kõrgistmel võib olla ka **fotograaf**, kes ootab seal pildistamiskaugusele ilmuvat looma.

Kuuldes metsas **koera haukumist**, ära mine asja uurima. Võib-olla on koer parajasti sundinud seisma **metssea või põdra**, kelle poole hiilib jahimees.

Omapäi talitades

- ◆ võid jääda jahimehele **märkamatuks**.
- ◆ On oht, et kogemata võib jahimees tabada **looma asemel sind**.

Kahjuks on teada juhtumeid, **kus liigne uudishimu on kalliks maksma läinud**.

Jahimehed on metsadesse paigutanud mitmesuguseid **rajatisi**:

- ◆ tuhandeid **soolakuid** – saetud puutüve otsa kinnitatud soolakiviga;
- ◆ **söödasõimi** metskitsedele;
- ◆ **söödaplatse ja katusealuseid** metssigadele.

Metssigade söögikohtades võid näha ka **ankurdatud vaate** või keti otsas kõlisevaid **maisiga** täidetud pudeleid.

Jahiseadusega on keelatud selliseid ulukihoolderajatisi **lõhkuda või lammutada**. Viisakas rändur ei näppa sealt **soola** supi sisse ega **lauajuppi** lõkke tegemiseks.

Need rajatised **hõlbustavad loomade elu** toiduvaestel aegadel ning aitavad vältida **metsa- ja põllukultuuride** ülemääraseid kahjustusi. **Soolakute** juures tasub aga uurida **loomade liikumisest** kõnelevaid jälgi.

TÄNAME:

Keskkonnaministeeriumi metsaosakonna juhataja
Andres Talijärv,

loodusbüroo juhataja **Uudo Timm,**

jahinduse peaspetsialist **Kaarel Roht.**

Lahemaa Rahvusparki direktor **Arne Kaasik.**

Viidumäe Looduskaitseala direktor **Mari Reitalu.**

Tervisekaitseinspektsiooni peadirektori asetäitja
Kuulo Kutsar.

Naturalist **Fred Jüssi.**

Tartu Loodusmaja metoodik **Küllil Kalamees-Pani.**

Eesti Vetelpäästeühingu vetelpääste osakonna juhataja
Helgi Lutvei.

Metereoloogia Keskuse direktor **Helve Kotli.**

Eesti Põllumajandusülikooli Zooloogia ja Botaanika
Instituudi vanemteadur **Erast Parmasto;**

putukate ökofüsioloogia labori juhataja
Ants-Johannes Martin.

Tartu Ülikooli keskkonnaõiguse õppetooli hoidja
Hannes Veinla,

perearstiteaduse õppetooli professor **Margus Lember,**
geoloogiamuuseumi varahoidja **Oive Tinn.**

Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi vanemteadur
Arno-Toomas Pihlak.

Päästeameti peaspetsialist **Ursel Kedars.**

Kadrina valla volikogu esimees **Jaan Stern,**

looduskaitseteenistuse juhataja **Arvi Põldaas.**

Rakvere Gümnaasiumi õpilased ja geograafiaõpetaja
Maret Vildak.

Riigimetsa Majandamise Keskuse

peadirektor **Andres Onemar,**

jurist **Mare Hiiesalu,**

puhkemajanduse direktori asetäitja **Marge Rammo,**
avalike suhete juht **Olavi Paide,**

Sagadi koolituskeskuse juhataja **Jaanus Tuusti,**

looduskooli juht **Asta Tuusti,**

retkejuht **Peeter Hussar,**

metoodik **Tiina Reintal.**

Tallinna Loomaaia direktor **Mati Kaal.**

RIIGIMETSA MAJANDAMISE KESKUS

Matkarajad, puhkekohad,
telkimis-, ja parkimisalad:
Puhkemajanduse osakond
www.riigimets.ee
tel (0) 628 1530
e-mail: kai@riigimets.ee
Harju–Viru regioon
tel (0) 604 7263
e-mail: harvin@riigimets.ee
Lääne–Saarte regioon
tel (044) 55 251

e-mail:
laane-saarte@riigimets.ee
Võru–Viljandi regioon
tel (079) 98 189
e-mail:
kalev.manniste@riigimets.ee
Sagadi Koolituskeskus
Sagadi Looduskool
tel (032) 58 888
e-mail:
sagadi.looduskool@riigimets.ee

VALIK EESTI KAITSEALADEST

KARULA RAHVUSPARK
(078) 28 350
LAHEMAA RAHVUSPARK
Külastuskeskus
(032) 55 663; 052 84 652
SOOMAA RAHVUSPARK
Külastuskeskus
(043) 57 164; 051 85 371
VILSANDI RAHVUSPARK
(045) 46 554
ALAM–PEDJA
LOODUSKAITSEALA
(07) 428 149; 050 39 996
ENDLA
LOODUSKAITSEALA
(077) 45 339; 051 19 889
HAANJA
LOODUSPARK
(078) 29 090
HIIUMAA LAIDUDE
MAASTIKUKAITSEALA
(046) 94 299; 050 36 455
KÕRVEMAA
MAASTIKUKAITSEALA
(038) 53 139
Simisalu matkakodu
(038) 59 060

LÄÄNE–EESTI SAARESTIKU
BIOSFÄÄRI KAITSEALA
Hiiumaa Keskus
(046) 96 276
LÄÄNE–EESTI SAARESTIKU
BIOSFÄÄRI KAITSEALA
Läänemaa Keskus
(047) 32 193; 050 50 691
LÄÄNE–EESTI SAARESTIKU
BIOSFÄÄRI KAITSEALA
Saaremaa Keskus
(045) 38 262; 050 91 521
MATSALU
LOODUSKAITSEALA
(047) 78 114; 050 47 899
NAISSAARE
LOODUSPARK
(0) 654 08 42; 050 25 230
NIGULA
LOODUSKAITSEALA
(044) 56 688; 050 61 247
OTEPÄÄ
LOODUSPARK
(076) 55 876
REBALA
MUINSUSKAITSEALA
(0) 6033 097
VIIDUMÄE
LOODUSKAITSEALA
(045) 76 321; 051 48 201

TURISMIINFOKESKUSED leiad kaardi tagaküljelt.

TURISMIINFOKESKUSED

TALLINN

Raekoja plats 10, 10146 Tallinn
tel (0) 645 7777
faks (0) 645 7778

REISISADAM

Sadama 25, 15051 Tallinn
tel/faks (0) 6318 321
info@sadam.tourism.ee

HAAPSALU

Posti 37, 90502 Haapsalu
tel (047) 33 248
faks (047) 33 464
info@haapsalu.tourism.ee

HIIMUMAA

Hiiu 1, 92413 Kärdla
tel (046) 22 232
faks (046) 22 234
info@hiiumaa.tourism.ee

JÕHVI

Rakvere 13a, 41502 Jõhvi
tel/faks (033) 70 568
info@johvi.tourism.ee

KURESSAARE

Tallinna 2, 93813 Kuressaare
tel/faks (045) 33 120
info@oesel.tourism.ee

NARVA

Puškini 13, 20309 Narva
tel (035) 60 184
faks (035) 60 186
info@narva.tourism.ee

OTEPÄÄ

Lipuväljak 13, 67405 Otepää
tel (076) 55 364
faks (076) 61 246
info@otepaa.tourism.ee

PAIDE

Pärnu 6, 72712 Paide
tel/faks (038) 50 400
info@paide.tourism.ee

PALAMUSE

Palamuse, 49202 Jõgevamaa
tel (077) 68 520
faks (077) 68 521
ipunkt@jogevamv.ee

PÕLVA

Kesk 16, 63308 Põlva
tel/faks (079) 94 089
info@polva.tourism.ee

PÄRNU

Rüütli 16, 80011 Pärnu
tel (044) 73 000
faks (044) 73 001
info@oarnu.tourism.ee

RAKVERE

Laada 14, 44310 Rakvere
tel/faks (032) 42 734
info@rakvere.tourism.ee

RAPLA

Tallinna mnt 14, 79513 Rapla
tel (048) 57 349
faks (048) 48 55 672
Helika.Riipulk@mail.ee

REBALA

Jõelähtme vald, 74002
Harjumaa
tel (0) 6033 097 (mai-okt)

RÄPINA

Kooli 1, 64504 Räpina
tel/faks (079) 32 141
info@rapina.polvamaa.ee

TARTU

Raekoja plats 14, 51004 Tartu
tel/faks (07) 432 141
info@tartu.tourism.ee

VALGA

Kesk 11, 68203 Valga
tel/faks (076) 61 699
info@valga.tourism.ee

VILJANDI

Tallinna 2b, 71011 Viljandi
tel/faks (043) 33 755
info@viljandi.tourism.ee

VÕRU

Tartu mnt. 31, 65608 Võru
tel/faks (078) 21 881
info@verro.tourism.ee

METSLOOMADE TURVAKODUD

NIGULA LOODUSKAITSEALA
ELISTVERE LOOMAPARK
KOTKAAED PÕLVAMAAL
HAUKA TALUS

050 45 891; (044) 56 688
(077) 64 666

050 34 799; (079) 70 924

KUI MÄRKAD

- ◆ VEEREOSTUST
- ◆ ÖHU SAASTAMIST
- ◆ JÄÄTMETE PAIGUTAMIST LOODUSESSE
- ◆ KAHTLASI KEMIKAALE LOODUSES
- ◆ LINNA VÕI ALEVIKKU EKSINUD METSALOOMA
- ◆ LOOMADE HULGIHUKKUMIST...

helista hädaabitelefoniil 112

- ◆ EBASEADUSLIKKU METSARAIET
- ◆ HALJASTUSE RIKKUMIST
- ◆ SALAKÜTTIMIST
- ◆ RÖÖVPÜÜKI

helista politseisse telefoniil 110

MAAKONDADE KESKKONNATEENISTUSED

Harjumaa	(0) 6722 972	Põlvamaa	(079) 98 198
Hiiumaa	(046) 31 572	Pärnumaa	(044) 77 388
Ida-Virumaa	(033) 21 333	Raplamaa	(048) 56 382
Jõgevamaa	(077) 62 410	Saaremaa	(045) 33 778
Järvamaa		Tartumaa	(07) 302 240
<i>Paide</i>	(038) 57 694	Valgamaa	(076) 66 129
<i>Türi</i>	(038) 57 115	Viljandimaa	(043) 55 610
Läänemaa	(047) 32 255	Võrumaa	(078) 68 360
Lääne-Virumaa	(032) 58 400		<i>(Numbrid võivad muutuda)</i>

Keskkonnainspeksioon tel 660 3333

Maanteeinfo tel 678 1500; 050 62 014

OHTLIKE JÄÄTMETE KOGUMINE

Kärdla (info tel 046 96 308)	Rapla, Talve 4
Keila, Keskväljak 5	Järvakandi, Tallinna mnt 33
Kuusalu, Kuusalu tee 51	Kuressaare, Pikk 30
Toila, Toila tankla	Orissaare, Kuivastu mnt 28
Sillamäe, Tallinna mnt 11b	Tallinn, kütusetanklad
Jõgeva, Estakaadi 3	(info tel 6395 222)
Põltsamaa, Kuperjanovi 2	Tartu, Tähe 108
Paide, Pärnuvälja 4	(vanaõilide ja akude
Türi, Viljandi mnt 20	konteinerid 6 tanklas,
Haapsalu, Lihula mnt 20	info tel 07 421 398)
Lihula, Oja 8	Elva, ALEXELA tankla
Rakvere, Parkali 8	Valga, tanklad HYDRO
Haljala, Rakvere mnt 26	TEXACO, FAVORA, BILTEX
Tapa, Öuna 15	Tõrva, Metsa 2
Põlva, Rooski 1	Otepää, Turu plats
Räpina, Võhandu 4a	Viljandi, Endla 1
Pärnu, Raba 23a	Karksi-Nuia, Pärnu 10
Kilingi-Nõmme,	Suure-Jaani, Oja 2a
Saarde tankla	Võru, Lille 22

MÄRKMED

A series of 25 horizontal dotted lines for writing.